

INSTYTUCJE PRAWA PROCESOWEGO CYWILNEGO

Stan obecny i perspektywy

redakcja naukowa Andrzej Jakubecki
Joanna Bodio, Olimpia Marcewicz-Kochnio

Henryka Bednorz-Godyń, Joanna Bodio, Sławomir Cieślak
Marcin Dziurda, Katarzyna Gajda-Roszczyńska, Paweł Grzegorzczak
Andrzej Jakubecki, Anna Kościółek, Agnieszka Laskowska-Hulisz
Anna Machnikowska, Olimpia Marcewicz-Kochnio
Andrzej Marciniak, Andrzej Torbus, Marcin Uliasz, Karol Weitz

INSTYTUCJE PRAWA PROCESOWEGO CYWILNEGO

Stan obecny i perspektywy

**redakcja naukowa Andrzej Jakubecki
Joanna Bodio, Olimpia Marcewicz-Kochnio**

Henryka Bednorz-Godyń, Joanna Bodio, Sławomir Cieślak
Marcin Dziurda, Katarzyna Gajda-Roszczyńska, Paweł Grzegorzczak
Andrzej Jakubecki, Anna Kościółek, Agnieszka Laskowska-Hulisz
Anna Machnikowska, Olimpia Marcewicz-Kochnio
Andrzej Marciniak, Andrzej Torbus, Marcin Uliasz, Karol Weitz

SERIA **MONOGRAFIE**

Wydanie publikacji zostało dofinansowane
przez Towarzystwo Naukowe Procesualistów Cywilnych

Stan prawny na 10 października 2024 r.

Recenzent
Prof. dr hab. Łukasz Błaszczak

Wydawca
Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący
Paulina Staniszevska-Chudzik

Opracowanie redakcyjne
Anna Kunz

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj
jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz,
czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-026-1
ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluger.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIIS TREŚCI

Wykaz skrótów	7
Przedmowa.....	9
<i>Karol Weitz</i>	
Instytucje sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych według Kodeksu postępowania cywilnego u progu XXI wieku – próba ogólnej oceny	15
<i>Marcin Dziurda, Paweł Grzegorzczak</i>	
Koncentracja materiału procesowego – perspektywa legislacyjna	39
<i>Anna Machnikowska</i>	
Organizacja postępowania cywilnego – nowy spór o interpretację prawa do sądu	107
<i>Marcin Uliasz</i>	
Doręczenia za pośrednictwem komornika – doświadczenia i oczekiwania	139
<i>Andrzej Torbus</i>	
Ocena modelu nadużycia prawa procesowego	169
<i>Sławomir Cieślak</i>	
Ocena aksjologiczna postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych	205

Joanna Bodio

Przymus adwokacko-radcowski w postępowaniu cywilnym – wyjątek czy zasada?	229
--	------------

Anna Kościółek

Potrącenie w postępowaniu cywilnym – między prawem materialnym i procesowym	279
--	------------

Agnieszka Laskowska-Hulisz

Dowody w Kodeksie postępowania cywilnego (zagadnienia wybrane)	345
---	------------

Katarzyna Gajda-Roszczyńska

W poszukiwaniu modelu procesu nominacyjnego, w wyniku którego dochodzi do powołania sądu na podstawie prawa, jako warunku do skutecznej realizacji prawa do sądu	367
---	------------

Andrzej Marciniak

O potrzebie istnienia postępowania klauzulowego w systemie prawa procesowego cywilnego.....	407
--	------------

Henryka Bednorz-Godyń

Polski system organów egzekucyjnych w sprawach cywilnych. Uwagi <i>de lege ferenda</i>.....	423
--	------------

Olimpia Marcewicz-Kochnio

Podsumowanie zjazdu	439
----------------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

ETPC	– Europejski Trybunał Praw Człowieka
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
NSA	– Naczelny Sąd Administracyjny
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Karna
OSNKW	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNwSK	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPika	– Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunał Konstytucyjnego, seria A
SA	– sąd apelacyjny
SN	– Sąd Najwyższy
SO	– sąd okręgowy
SR	– sąd rejonowy
TK	– Trybunał Konstytucyjny
TSUE	– Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

PRZEDMOWA

Kodeks postępowania cywilnego należy do najczęściej nowelizowanych aktów prawnych. O ile nie budziła wątpliwości potrzeba zasadniczych zmian w prawie procesowym cywilnym po 1989 r., co wynikało z przemian ustroju politycznego i modelu gospodarczego w naszym kraju, o tyle współcześnie trudno wskazać przekonujące uzasadnienie utrzymującej się liczby i częstotliwości zmian Kodeksu postępowania cywilnego¹. Jacek Gudowski określa tę praktykę legislacyjną mianem „incytacji prawodawczej” i podkreśla, że „ustawodawca stracił umiar i zaniechał refleksji”. Kodeks dziś nie jest „dostojnym”, monumentalnym aktem prawnym, którym był kiedyś². Współcześnie, ze względu na częstotliwość nowelizacji, Kodeks – jak określił to Andrzej Mączyński – stał się „dwutygodnikiem”³.

Kodeksy jako akty normatywne z punktu widzenia systemu źródeł prawa podlegają tym samym zasadom legislacyjnym co wszystkie inne ustawy. Jednakże ich znaczenie – ze względu na fakt, że stanowią one kompleksowy i usystematyzowany zbiór przepisów dotyczących jednej dziedziny prawa – jest niewątpliwie szczególne. Zapewnienie stabilności przepisów kodeksowych jest wartością samą w sobie. To samo dotyczy częstotliwości wprowadzanych zmian. Podczas obrad Komisji Kodyfika-

¹ Jak zauważono w piśmiennictwie, tylko w 2022 r. Kodeks postępowania cywilnego został znówelizowany aż 22 razy. Zob. M. Dziurda, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 9.03.2023 r.*, https://www.temidium.pl/artukul/novelizacja_kodeksu_postepowania_cywilnego_z_9.03.2023_r-7074.html (dostęp: 10.06.2024 r.).

² J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego A.D. 2022. Esej o postmodernizmie, obskurantyzmie prawnym i niekompetencji*, „Przegląd Sądowy” 2023/2, s. 20 i n.

³ Powołuję za: J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 20.

cyjnej Prawa Cywilnego przy Ministrze Sprawiedliwości (funkcjonującej do dnia 17 grudnia 2015 r.) przewodniczący Komisji, profesor Tadeusz Ereciński, niejednokrotnie formułował postulat, żeby ewentualnych zmian Kodeksu postępowania cywilnego dokonywać zbiorczo i nie częściej niż raz w roku. Jednakże postulat ten nigdy nie został zrealizowany. Niestabilność stanu prawnego stała się trwałym i powszechnym elementem rzeczywistości, stwarzającym przekonanie, że reformowanie postępowania cywilnego nie zostanie nigdy zakończone⁴. Za szczególnie dewastujące dla systemu prawnego uważam zjawisko diametralnie odmiennego podejścia do pewnych instytucji procesowych w kolejnych nowelizacjach Kodeksu. Jako przykład można przytoczyć losy postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, które to postępowanie zostało zlikwidowane nowelizacją z 11.09.2011 r.⁵ i przywrócone „do życia”, w nieco zmienionej formule, w nowelizacji z 4.07.2019 r. Innym przykładem jest „ewolucja” przepisów dotyczących koncentracji materiału procesowego w postępowaniu cywilnym. Wprowadzony ustawą z 11.09.2011 r. spójny i konsekwentny model koncentracji materiału procesowego został diametralnie „przebudowany” w nowelizacji z 4.07.2019 r.⁶, w wyniku czego obecnie trudno mówić o jakimkolwiek jednolitym modelu koncentracji⁷. Czy i w jaki sposób dojdzie do skupienia materiału procesowego, zależy to bowiem od tego, czy w sprawie wyznaczono posiedzenie przygotowawcze, a jeśli nie to, czy stosowne zarządzenie wydał przewodniczący. Ponadto inaczej przedstawia się ta kwestia w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych.

W piśmiennictwie zwraca się uwagę, że wraz z liczbą nowelizacji prawa procesowego cywilnego pogarsza się technika legislacyjna oraz pro-

⁴ T. Zembrzuski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, s. 27.

⁵ Ustawa z 11.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381).

⁶ Ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469).

⁷ Zob. A. Jakubecki, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019 – dyskrejonalna władza czy prekluzja?* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzuski, Warszawa 2021, s. 35.

cesowy język prawny. Wzmaga się kazuistyka unormowań, która odbiera Kodeksowi jego „abstrakcyjność i otwartość normatywną”⁸. Za przyczynę tego stanu uważa się dyletantyzm twórców prawa, co z kolei można wiązać z likwidacją (zdymisjonowaniem wszystkich członków) w dniu 17 grudnia 2015 r. Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego⁹, która przygotowywała lub przynajmniej konsultowała projekty ustaw z zakresu prawa procesowego cywilnego. Nowelizowanie Kodeksu postępowania cywilnego stało się anonimowe, a opinia publiczna nie wie, kto jest twórcą poszczególnych projektów i kto ponosi za nie odpowiedzialność¹⁰, zwłaszcza że część z nich – aby uniknąć konsultacji społecznej – była procedowana w Sejmie jako projekty poselskie.

Wśród nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego przygotowanych po zaprzestaniu działalności Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego największy wpływ na praktykę wymiaru sprawiedliwości miała ustawa z 4.07.2019 r., która wstrząsnęła fundamentami Kodeksu¹¹. Nie sposób wskazać tu wszystkich „nowatorskich” rozwiązań, które na podstawie tej ustawy znalazły się w Kodeksie. Jedynie przykładowo można wymienić regulacje dotyczące: nadużycia prawa procesowego, posiedzenia przygotowawczego oraz planu rozprawy, czasowego ograniczenia dopuszczalności zarzutu potrącenia, uzasadniania i doręczania orzeczeń, środków zaskarżenia (w tym zwłaszcza zażalenia poziomego i apelacji), przywrócenia postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych, zmian w postępowaniu dowodowym czy zmian w postępowaniu egzekucyjnym (np. badanie przedawnienia w postępowaniu egzekucyjnym). Niektóre z wprowadzonych zmian były zaskakujące (np. regulacja oddalenia oczywiście bezzasadnego powództwa czy zwrot tzw. pozornego pozwu), inne ograniczały się natomiast do modyfikacji brzmienia przepisu bez

⁸ J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 29.

⁹ M. Dziurda, *Kodeks postępowania cywilnego. Praktyczny komentarz do nowelizacji z 2023 r.*, Warszawa 2023, s. 21.

¹⁰ J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 30.

¹¹ Zgodzić się trzeba ze stwierdzeniem, że wzmiankowana nowelizacja nie została oparta na szerszych fundamentach teoretycznych. P. Rylski, *O nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego ustawą z 4.07.2019 r. w ogólności*, „Palestra” 2019/11–12, s. 17. W moim przekonaniu o kształcie regulacji w wielu przypadkach zdecydowały jednostkowe doświadczenia praktyczne autorów projektu.

merytorycznej zmiany jego treści. Jako przykład tej ostatniej praktyki może posłużyć zmiana kilkunastu przepisów Kodeksu polegająca na zastąpieniu wyrażenia „okoliczności faktyczne” słowem „fakty”. Sens takiej zmiany pominę milczeniem.

Efektem powyższej nowelizacji stały się liczne problemy w praktyce¹². Zamiast usunąć ewentualne wątpliwości, stała się ona zarzewiem nowych, i to istotnych, trudności. Prace nad kolejną nowelizacją, która miała naprawić zauważone błędy i inne usterki oraz usunąć luki w przepisach, rozpoczęto tuż po wejściu w życie noweli z 4.07.2023 r.¹³ W rezultacie w dniu 9 marca 2023 r.¹⁴ uchwalona została kolejna nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego, w której – jak wynika z jej uzasadnienia – chodziło głównie o naprawienie błędów ustawy z 4.07.2019 r. Była to już kolejna, lecz nie ostatnia, bardzo obszerna, nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego. Dotyczyła ona między innymi organizacji postępowania, zarzutu potrącenia w procesie cywilnym, właściwości rzeczowej sądu, pełnomocnictwa do doręczeń, pism procesowych czy dowodu z opinii biegłego. Zmodyfikowano również regulacje odnoszące się do tzw. doręczeń komorniczych, a także do uzasadniania i zaskarżania postanowień. Nowe unormowania w tych kwestiach nie wydają się jednak satysfakcjonujące. Zmiany objęły też unormowania postępowania zabezpieczającego oraz postępowania egzekucyjnego. W tym ostatnim zakresie szczególnie drastyczne jest wprowadzenie do Kodeksu, motywowanej politycznie, regulacji dotyczącej egzekucji obowiązku złożenia oświadczenia treści i w odpowiedniej formie w sprawach o naruszenie dóbr osobistych

¹² M. Dziurda, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Monitor Prawniczy” 2021/17, s. 897 i n. O praktycznych skutkach nowelizacji z 4.07.2019 zob. prace opublikowane w *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, *passim*.

¹³ P. Rojek-Socha, J. Ojczyk, *Zreformowana procedura już do poprawki – w MS trwają prace*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/novelizacja-kpc-do-poprawy-prace-w-ms,496449.html> (dostęp: 10.06.2024 r.).

¹⁴ Ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614).

Ustawa z 3.03.2023 r. wprowadziła również nowe postępowanie odrębne w sprawach z udziałem konsumentów. Jest to kolejne, dodane w ostatnim czasie, postępowanie odrębne (obok postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych oraz postępowania odrębnego w sprawach własności intelektualnej¹⁵). Wbrew krytyce ze strony doktryny¹⁶ ustawodawca ciągle więc zwiększa liczbę postępowań odrębnych.

Stwierdzenie, że obecny stan polskiego Kodeksu postępowania cywilnego nie jest zadowalający, jest niczym więcej niż eufemizmem. Kodeks stał się aktem niespójnym, miejscami mało czytelnym, a w niektórych aspektach – wręcz wadliwym. Nie ulega zatem wątpliwości, że konieczne jest podjęcie prac, które nadadzą mu właściwe walory. Krytyczne podejście do jakości legislacji w zakresie prawa procesowego cywilnego oraz do zmian wprowadzonych do Kodeksu postępowania cywilnego w ostatnim czasie nie oznacza wszakże, iż wśród nowych przepisów nie znajdują się również unormowania interesujące oraz godne wejścia na trwałe do dorobku cywilnego prawa procesowego. Konieczna jest więc gruntowna analiza instytucji prawa procesowego cywilnego, którą można będzie wykorzystać, gdy zaistnieje odpowiedni klimat polityczny do podjęcia prac legislacyjnych zmierzających do naprawy Kodeksu, a może do uchwalenia nowego kodeksu postępowania cywilnego. Wychodząc z tego założenia, organizatorzy Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego (Katedra Postępowania Cywilnego i Międzynarodowego Prawa Handlowego UMCS w Lublinie oraz Towarzystwo Naukowe Procesualistów Cywilnych), który odbył się w dniach 17–20 września 2023 r. w Lublinie, tematem zjazdu uczynili problematykę stanu obecnego oraz perspektyw instytucji prawa procesowego cywilnego. Pokłosiem obrad Zjazdu jest niniejsza monografia *Instytucje prawa procesowego cywilnego – stan obecny i perspektywy*.

¹⁵ Ustawa z 13.02.2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 288 ze zm.).

¹⁶ Zob. np. A. Jakubecki, *Jednolitość czy różnorodność. Optymalny model Kodeksu postępowania cywilnego*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022/5, s. 33 i n. Zob. także uchwałę nr 2 z 24.09.2021 r. uczestników Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w sprawie zmian w Kodeksie postępowania cywilnego, <http://tnpc.pl/1000-2/> (dostęp: 10.06.2024 r.).

Powołanie przez Ministra Sprawiedliwości nowej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego w maju 2024 r. budzi nadzieje, że prace zmierzające do naprawy prawa procesowego cywilnego zostaną wkrótce podjęte. W moim przekonaniu prace te należy prowadzić dwutorowo. Z jednej strony należy bowiem powrócić do idei nowego kodeksu postępowania cywilnego, która była realizowana przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego pod przewodnictwem profesora Tadeusza Erecińskiego. Opracowanie nowego kodeksu wymagać wszakże będzie dłuższego czasu, naprawa prawa procesowego cywilnego jest zaś konieczna niezwłocznie. Dlatego równocześnie należy podjąć prace nad odpowiednią nowelizacją obowiązującego Kodeksu.

Andrzej Jakubecki

Karol Weitz

INSTYTUCJE SĄDOWEGO POSTĘPOWANIA ROZPOZNAWCZEGO W SPRAWACH CYWILNYCH WEDŁUG KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO U PROGU XXI WIEKU – PRÓBA OGÓLNEJ OCENY

Instytucje prawne, rozumiane jako zespół powiązanych ze sobą regulacji normujących elementy składające się na całość (system) danej gałęzi prawa¹, stanowią fundament tej gałęzi jako przedmiotu działań legislacyjnych i refleksji doktrynalnej.

W rezultacie to kondycja tych instytucji zarówno w ujęciu normatywnym, mierzona tym, czy kształt ich regulacji jest spójny i oparty na realizacji określonej akceptowanej idei będącej pochodną zasad krajowego porządku prawnego, jak i w ujęciu doktrynalnym, rozpatrywanym przez pryzmat stanu refleksji teoretycznej nad nimi, stanowi o kondycji gałęzi prawa i aktów normatywnych, które ją tworzą. Tak, jak się wydaje, należy postrzegać zamiar organizatorów niniejszego zjazdu, którzy z potrzeby weryfikacji obecnego stanu instytucji prawa procesowego cywilnego uczynili zasadniczy motyw jego obrad. Jeśli jest to wyraz obaw o to, że polskie prawo procesowe cywilne, doświadczone w ostatnich latach

¹ O pojęciu instytucji prawnej w teorii prawa zob. np. T. Chauvin, T. Stawicki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2021, s. 160–161

pozbawionymi intelektualnego podłoża eksperymentami legislacyjnymi, znajduje się w stanie poudarowym, to ta porażająca diagnoza, jak zostanie to zaprezentowane niżej, jest, niestety, uzasadniona, jakkolwiek trzeba uczciwie przyznać, że nie jest to samodzielne osiągnięcie twórców nowelizacji z 2019 r.² i 2023 r.³

Prezentowane rozważania zostały ograniczone do sądowego postępowania rozpoznawczego w trybie procesowym. Ograniczenie to nie jest wyrazem deprecjacji znaczenia i roli prawa egzekucyjnego, które poddane zostało ostatnimi czasy nie mniej wątpliwym i destrukcyjnym zabiegom legislacyjnym przeczącym dorobkowi nauki tego prawa, niż to stało się udziałem przepisów kodeksowych regulujących postępowanie procesowe⁴. Chodzi głównie o zachowanie spójności i założonych ram objętościowych niniejszego opracowania.

Przedmiotem uwag będą jedynie kodeksowe instytucje procesowe, gdyż to Kodeks postępowania cywilnego jest aktem normatywnym mającym kreować prawo procesowe cywilne jako gałąź prawa, jakkolwiek jego obecny kształt i kondycja urągają temu, jak powinien wyglądać akt normatywny aspirujący do roli kodyfikacji określonej dziedziny prawa⁵. Ograniczenie do instytucji kodeksowych uzasadnione jest także tym, że to te instytucje stanowią zasadniczy trzon prawa procesowego cywilnego i przesądzają o jego kondycji, podczas gdy znaczenie efe-

² Ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. poz. 1469).

³ Ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614) a także ustawa z 7.07.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1860).

⁴ Zob. tylko tytułem przykładu A. Marciniak, *Odmowa wszczęcia egzekucji sądowej*, „Monitor Prawniczy” 2023/9, s. 576 i n.; M. Romańska, *Badanie okoliczności materialnoprawnych w postępowaniu klauzulowym i egzekucyjnym* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 489 i n. oraz Z. Woźniak, *Badanie przedawnienia roszczenia w postępowaniu egzekucyjnym* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 517 i n.

⁵ Wymownie pisał o tym ostatnio np. R. Kulski, mówiący wprost o upadku Kodeksu postępowania cywilnego, por. R. Kulski, *Upadek polskiego Kodeksu postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 463 i n.

merydalnych instytucji pozakodeksowych jawi się (należy mieć taką nadzieję) jako marginalne oraz pomijalne i przemijalne. Rzecz tyczy się – infekującej system środków zaskarżenia sowietyzmami – instytucji skargi nadzwyczajnej, będącej niepożądaną reinkarnacją dawnej rewizji nadzwyczajnej, podszytą prawniczym populizmem oraz procesowym obskurantyzmem i odzwierciedlającą najgorsze i najbardziej mylne wyobrażenia o prawie procesowym cywilnym⁶. O upadku znaczenia kodeksowych instytucji procesowych w ostatnich latach ogólnie świadczy okoliczność, że – zwłaszcza w okresie pandemii – ustawodawca w regulacjach szczególnych wprowadził daleko idące odstępstwa od rozwiązań kodeksowych, czego przykładem była słynna ustawa covidowa⁷, której unormowania niejako z premedytacją tworzone były od razu na wyrost (np. postanowienia dotyczące składu sądu w drugiej instancji lub niejawności posiedzeń sądowych oraz doręczeń przez portal sądowy)⁸.

Przechodząc do konkretów i spoglądając na instytucje kodeksowe w porządku ich normowania, rozpocząć trzeba od nadużycia prawa procesowego. Nie jest to instytucja – wbrew swojej formalnej metryce – relatywnie nowa. Stosunkowo nowe pozostaje tylko jej obecne normatywne ujęcie. Jej legislacyjne usankcjonowanie zaczęło się bowiem wprowadzeniem klauzuli dobrych obyczajów do art. 3 k.p.c.⁹ Niestety twórcy nowelizacji z 2019 r., udając, że nie zrozumieli tej zmiany, bądź rzeczywiście jej nie rozumiejąc, pokusili się o jej zdublowanie w nowym art. 4¹ k.p.c., nie rozwiązując przy tym najważniejszej kwestii, która związana jest z procesowym nadużyciem, tj. kwestii jego skutecznego procesowego sankcjonowania¹⁰, oraz przyjmując najmniej funkcjonalny

⁶ Krytycznie o skardze nadzwyczajnej zob. np. T. Ereciński, K. Weitz, *Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych*, „Przegląd Sądowy” 2019/2, s. 7 i n.

⁷ Ustawa z 2.03.2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych (Dz.U. z 2023 r. poz. 1327), dalej: ustawa covidowa.

⁸ Por. przede wszystkim słynny art. 15zsz¹ ustawy covidowej w jego pierwotnym brzmieniu i kolejnych wersjach.

⁹ Zob. K. Weitz, *Nadużycie „prawa” procesowego*, „Polski Proces Cywilny” 2020/1, s. 12 i n.; K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–124, red. T. Ereciński, Warszawa 2023, art. 4¹, s. 183 i n.

¹⁰ Uczciwie trzeba przyznać, że problemu tego nie rozwiązyli również autorzy nowelizacji, na mocy której wprowadzono w art. 3 k.p.c. klauzulę dobrych obyczajów. Ciężar

z możliwych modeli regulacji nadużycia w postaci punktowego unormowania pewnych zachowań mających stanowić jego przejawy, charakteryzujący się zbędną i z natury niekompletną kazuistyką, urozmaicony wątpliwej jakości regulacją sankcji o charakterze głównie kosztowym. Model ten stawia pod wielkim znakiem zapytania jakość i spójność kodeksowego unormowania procesowego nadużycia i jego skutków¹¹. Z pewnością unormowanie to wymaga fundamentalnej korekty.

Od czasu wejścia w życie obowiązującej Konstytucji RP w potrzebie pilnej ingerencji ustawodawczej pozostaje instytucja (nie)dopuszczalności drogi sądowej, co – trzeba to stwierdzić z wyrzutem – jako pierwszy i w zasadzie jedyny dostrzegł i wypunktował Sąd Najwyższy¹² w swej judykaturze w czasach, w których funkcjonował jeszcze w składzie honorującym standardy praworządności oraz prawa międzynarodowego i unijnego. Niestety doktryna, nie dostrzegając tej judykatury, dotychczas nie pogłębiła dostatecznie przedmiotowej problematyki i nie zaprezentowała jej nowoczesnego ujęcia koncepcyjnego¹³.

Instytucja mocy wiążącej ustaleń prawomocnego wyroku karnego skazującego (art. 11 k.p.c.) ma wprawdzie w prawie polskim swoją tradycję, jednak wykładnia jej regulacji budzi kontrowersje w praktyce co do sytuacji, w których osoba, która nie była oskarżona, może dowodzić okoliczności pozostających w sprzeczności z tymi ustaleniami¹⁴. Można mieć również wątpliwości co do konstytucyjności tej regulacji. Należy zatem rozważyć zastąpienie formalnego związania ustaleniami ustanowieniem domniemania prawdziwości tych ustaleń.

na siebie w tym zakresie wziął jednak Sąd Najwyższy, por. w związku z tym wyrok tego Sądu z 27.07.2017 r., II CSK 384/17, OSNC 2018/B, poz. 56.

¹¹ Zob. K. Weitz, *Nadużycie...*, s. 16 i n.

¹² Por. postanowienia SN: z 21.05.2002 r., III CK 53/02, OSNC 2003/2, poz. 31, i z 19.12.2003 r., III CK 319/03, OSNC 2005/2, poz. 31.

¹³ Wyjątek w tej mierze stanowi wypowiedź J. Gudowskiego, *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 420 i n.

¹⁴ Por. P. Ryłski, *Moc wiążąca wyroku karnego skazującego, a sytuacja procesowa osoby trzeciej (art. 11 zd. 2 k.p.c.)*, „Polski Proces Cywilny” 2010/1, s. 95 i n.

Zastrzeżenia o znaczeniu zasadniczym wywołuje nowo wprowadzona instytucja wyłączenia sądu zakotwiczona w art. 44¹, art. 44² i art. 48¹ k.p.c., która przybrała skalę podważającą zasadę ustawowej regulacji właściwości sądu i – jak pokazuje obserwacja praktyki – nie rozwiązała żadnego realnego problemu, lecz niepotrzebnie zmultiplikowała zadania Sądu Najwyższego (art. 44¹ k.p.c.)¹⁵. W zakresie właściwości sądu trzeba wziąć pod uwagę możliwość rozszerzenia zakresu dopuszczalnego wpływu woli stron na właściwość sądu, w tym właściwość rzeczową (np. przez umożliwienie stronom umówienia się o właściwość sądu okręgowego w sprawach przekazanych do właściwości sądów rejonowych – art. 17 i 46 k.p.c.)¹⁶. Nie przekonuje ponadto multiplikacja podstaw właściwości miejscowej przemiennej (art. 35¹ i art. 37² k.p.c.).

Gdy chodzi natomiast o instytucję wyłączenia sędziego, to z zalem należy stwierdzić, że w czasach, w których naruszane były podstawowe standardy bezstronności sędziego, obowiązujące regulacje nie zdały w pełni egzaminu, gdyż – mimo, zdawałoby się, całkiem niezłego opracowania doktrynalnego¹⁷ – nie pozwoliły stronom na ochronę ich prawa do rozpoznania sprawy przez niezawisły i bezstronny sąd i nie uchroniły legalnie powołanych sędziów przed przymusem orzekania w nielegalnych składach sędziowskich. Jako absolutny regres ocenić należy rezygnację z wyłączenia sędziego od ponownego rozpoznania sprawy po orzeczeniu kasatoryjnym sądu drugiej instancji (art. 386 § 5 k.p.c.)¹⁸.

Kuriozum stanowi wyposażenie asystentów sędziego w kompetencje do wydawania niektórych zarządzeń (art. 47² k.p.c.). Podejmowanie czynności decyzyjnych w sądowym postępowaniu cywilnym musi być

¹⁵ Por. na temat tych regulacji J. Gudowski, *Wyłączenie sądu jako organu wymiaru sprawiedliwości – nowa instytucja w prawie procesowym cywilnym i karnym*, „Przegląd Sądowy” 2021/6, s. 5 i n.

¹⁶ W tym kierunku wcześniej już K. Markiewicz, *Właściwość i skład sądu* [w:] *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2018, s. 31.

¹⁷ Zob. np. J. Derlatka, *Wyłączenie sędziego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2016 oraz R. Reiwer, *Wyłączenie sędziego w procesie cywilnym*, Warszawa 2016.

¹⁸ Szczególnie krytycznie o tym zabiegu J. Gudowski, *Tradycja, postęp i coś jeszcze. Czy konstytucja uratuje Kodeks postępowania cywilnego?* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembruski, Warszawa 2023, s. 28–30.

zastrzeżone wyłącznie dla sędziów i referendarzy sądowych z ewentualnym udziałem ławników w składach orzekających.

Odnosząc się do kwestii podmiotowych, zwrócić należy uwagę na utrzymujący się w naszym Kodeksie i w systemie prawnym w ogólności brak harmonizacji między podmiotowością procesową i podmiotowością materialnoprawną¹⁹ oraz na nadmiernie rozbudowaną instytucję szczególnej zdolności sądowej²⁰, nierzadko instrumentalnie i bezrefleksyjnie wykorzystywaną przez ustawodawcę do rozwiązywania stwarzanych przezeń problemów wynikających z podmiotowego ukształtowania pewnych kategorii stosunków prawnych. O pomstę do nieba woła – mająca sowieckie korzenie i będąca ostatnimi laty źródłem poważnych nadużyć – regulacja udziału prokuratora w postępowaniu cywilnym, utrzymywana wcześniej tylko siłą inercji po przemianach demokratycznych w 1989 r., a w latach 2015–2023 stanowiąca realne zagrożenie dla liberalnego procesu cywilnego w demokratycznym państwie prawnym. Relikt ten należy całkowicie usunąć²¹.

Regulacja pełnomocnictwa w postępowaniu cywilnym nie przystaje do współczesnych potrzeb. Należy zrezygnować ze szczegółowego precyzowania zakresu podmiotów mogących być pełnomocnikami na rzecz zasady, że zdolność do bycia pełnomocnikiem przysługuje każdemu podmiotowi mającemu pełną zdolność procesową²². Kreowanie różnych szczególnych kategorii osób uprawnionych do pełnienia roli pełnomocnika procesowego stanowi niepotrzebną komplikację i może być – jak pokazuje praktyka – źródłem niepotrzebnych wątpliwości interpretacyjnych. Zmieniając ustawowy zakres przedmiotowy umocowania wynikającego z pełnomocnictwa procesowego, rozważyć należy wyraźne jego rozciągnięcie na oświadczenia materialnoprawne (ich składanie i przyjmowanie) towarzyszące zarzutom lub czynnoś-

¹⁹ Zob. np. M. Dziurda, *Podmiotowość procesowa na tle prawa materialnego*, „Państwo i Prawo” 2023/6, s. 39 i n.

²⁰ M. Dziurda, *Podmiotowość...*, s. 39 i n. Na temat szczególnej zdolności sądowej obszernie M. Dziurda, *Szczególna zdolność sądowa*, Warszawa 2019.

²¹ Por. J. Gudowski, *Tradycja...*, s. 22–23.

²² Zob. np. M. Cichorska, *Pełnomocnictwo w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2024, s. 378–379.

ciom procesowym²³. Opowiedzieć należy się również za rozszerzeniem zakresu przedmiotowego przymusu adwokacko-radcowskiego przez wprowadzenie go, począwszy od postępowania przed sądem pierwszej instancji, we wszystkich sprawach²⁴.

W postępowaniu przed sądem pierwszej instancji bezwzględne uporządkowania wymagają regulacje dotyczące pism procesowych i doręczeń. W odniesieniu do tych ostatnich konieczne jest stworzenie nowego unormowania opartego na zasadach gwarantujących z jednej strony adresatowi pisma możliwość zapoznania się z nim we właściwym czasie pozwalającym na podjęcie obrony, a z drugiej – podmiotowi zainteresowanemu szybkim doręczeniem sprawny przebieg postępowania. Doręczenia należy uregulować, przyjmując za podstawę jasny i czytelny model ich konstrukcji, oparty na konsekwentnym rozróżnieniu adresata i odbiorcy oraz miejsca i przedmiotu doręczenia²⁵. Do rozwiązania pozostaje problem ustalania adresu adresata celem uniknięcia ryzyka fikcji doręczenia. Problemem jest również nadmierna kazuistyka regulacji doręczeń.

W odniesieniu do pism procesowych jako kuriozalną należy ocenić regulację art. 128¹ k.p.c. dotyczącą skutków wyodrębnienia uzasadnienia w piśmie wnoszonym przez fachowego pełnomocnika²⁶.

W dziedzinie posiedzeń sądowych na krytykę zasługuje drastyczne ograniczenie ich jawności niemieszczące się w ramach wyznaczonych w art. 45 Konstytucji RP i dopuszczalnych wyjątkach od zasady jawno-

²³ Na temat tego zagadnienia por. np. Ł. Błaszczak, *Czy zgłoszenie zarzutu potrącenia (art. 203¹ Kodeksu postępowania cywilnego) może nastąpić na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy konieczne jest dysponowanie pełnomocnictwem materialnym?*, „Palestra” 2021/10, s. 103 i n.

²⁴ Łagodniej formuluje swoje postulaty M. Cichorska, *Pełnomocnictwo...*, s. 223–224.

²⁵ Szczegółowo na temat obecnej regulacji doręczeń, w tym jej mankamentów, zob. K. Weitz, *Doręczenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 131–147 Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2024, *passim*.

²⁶ R. Kułski, *Upadek...* s. 465. Zob. także B. Karolczyk, *O nowych wymaganiach pisma procesowego składanego przez zawodowego pełnomocnika (art. 128¹ k.p.c.)*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 468 i n.

ści postępowań sądowych (np. art. 148¹ k.p.c.)²⁷. Miałkie intelektualnie rozwiązanie stanowi instytucja pouczenia stron przez sąd o prawdopodobnym wyniku sprawy (art. 156¹ k.p.c.)²⁸. Pouczenie takie sprzeczne jest z istotą funkcji i roli sędziego w postępowaniu sądowym. Nie zasługuje na aprobatę instytucja zwrotu pisma niebędącego pozwem (art. 186¹ k.p.c.) ani instytucja powództwa oczywiście bezzasadnego (art. 191¹ k.p.c.), kreująca atrapę procesu cywilnego i stanowiąca bardzo prymitywny i dysfunkcyjny instrument będący kompletnie nieadekwatną reakcją na realny problem sprowadzający się do prób dochodzenia na drodze sądowej roszczeń oczywiście bezzasadnych²⁹. Modyfikacji wymaga regulacja zmiany powództwa, która w swym obecnym kształcie pozostawia powodowi nadmierną swobodę przy przekształcaniu przedmiotu procesu (art. 193 k.p.c.) i nie uwzględnia w ogóle potrzeby ochrony interesów pozwanego³⁰. Poważnego namysłu pod kątem celowości dalszego utrzymywania wymaga regulacja podmiotowych przekształceń procesu (art. 194–198 k.p.c.).

Zgodnie ze zgłoszonym już w literaturze postulatem należy zmienić regulację instytucji odrzucenia powództwa w kierunku rezygnacji z fingującego zamknięty katalog wyliczenia przyczyn odrzucenia (art. 199 § 1 k.p.c.) na rzecz ich elastycznego ukształtowania przez przyjęcie klauzuli generalnej umożliwiającej odrzucenie powództwa niedopuszczalnego z innych (niewymienionych wprost w ustawie) przyczyn, co pozwoliłoby na stosowną reakcję sądu w wypadkach dotychczas nie-

²⁷ Por. np. S. Staszak, *Zmiany w postępowaniu cywilnym wprowadzone w związku ze stanem epidemii a zasada jawności postępowania* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzusi, Warszawa 2023, s. 337 i n.; A. Gołąb, *Wybrane aspekty jawności w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.07.2019 r. zmieniającej k.p.c.*, red. P. Ryłski, Warszawa 2020, s. 95 i n.

²⁸ Odmienne J. Grygutis, *Pouczenie o prawdopodobnym wyniku postępowania na tle przepisów Konstytucji* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzusi, Warszawa 2023, s. 181 i n.

²⁹ Zob. J. Spiechowicz, *Powództwo oczywiście bezzasadne z art. 191¹ § 1 k.p.c.* [w:] *Nowelizacja k.p.c. 2019 – pierwsze doświadczenia, refleksje, postulaty*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 105 i n.

³⁰ Por. K. Weitz, P. Ryłski, *Przedmiotowa zmiana powództwa w ujęciu prawnoporównawczym*, „Polski Proces Cywilny” 2022/2, s. 603.

uregulowanych i jeszcze niezidentyfikowanych, jakkolwiek z utrzymaniem istniejącej dotychczas kontroli instancyjnej postanowienia sądu pierwszej instancji w tym zakresie, spełniającej przy takim rozwiązaniu istotną funkcję gwarancyjną³¹.

Uznając, że wskazane jest normatywne rozwiązanie problemu granic dopuszczalności procesowego zarzutu potrącenia, stwierdzić należy, że nowo wprowadzone ujęcie legislacyjne tego zagadnienia (art. 203¹k.p.c.), mimo ostatnich modyfikacji, jako nadmiernie skomplikowane, jest wysoce niezadowolające i dysfunkcjonalne. Jak się wydaje, właściwa byłaby raczej droga polegająca na pobieraniu opłat od pisma procesowego obejmującego zarzut potrącenia jak od pozwu i rozciągnięciu granic prawomocności materialnej (w aspekcie mocy wiążącej) na przyjętą przez sąd ocenę przedmiotowego zarzutu³².

Całkowicie obce polskiej tradycji legislacyjnej i prowadzące do deprecjacji znaczenia rozprawy jest uregulowanie dotyczące tzw. organizacji postępowania i ustanowienie posiedzenia przygotowawczego finalizowanego planem rozprawy. Uregulowanie to w swym nadmiernie sformalizowanym kształcie (oparte na filozofii trzymania za twarz)³³ w założeniach nie pasuje do historycznej struktury polskiego postępowania procesowego opartego na modelu wymiany pism przygotowawczych służącej przygotowaniu rozprawy. Obarczone jest ponadto kazuistyką, licznymi wyjątkami od wyjątków, uwarunkowa-

³¹ Por. K. Weitz, *Przyczyny odrzucenia powództwa*, „Polski Proces Cywilny” 2021/1, s. 22–24.

³² Szczegółowo na temat potrącenia w procesie cywilnym zob. przede wszystkim A. Olaś, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021. Por. także A. Olaś, *Zarzut potrącenia według nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. po pierwszym roku obowiązywania – kilka uwag na tle orzecznictwa sądów powszechnych* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego, konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 155 i n. Zob. ponadto Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹k.p.c.)*, Warszawa 2019, *passim*.

³³ Zob. przykładowo A. Lanina, *Plan rozprawy: zwiększenie zaangażowania stron czy fikcja ułatwienia przebiegu postępowania?* [w:] *Nowelizacja k.p.c 2019 – pierwsze doświadczenia, refleksje, postulaty*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 43 i n.; M. Rzewuski, *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy a sprawność postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2023/8, s. 521 i n.

nymi uznaniowością sądu lub przewodniczącego. Należy całkowicie odstąpić od niego i powrócić do modelu fakultatywnego posiedzenia sądowego funkcjonującego do 2019 r., służącego wysłuchaniu stron, przesądzać przy tym o ustawowej obligatoryjności odpowiedzi na pozew, której niezłożenie w każdym wypadku prowadzić musi (a nie tylko może) do wydania wyroku zaocznego³⁴. Podobnie negatywnie ocenić wypada wpisujące się w tendencję marginalizacji rozprawy uregulowanie pozwalające sądowi na zamknięcie rozprawy na posiedzeniu niejawnym (art. 224 § 3 zdanie pierwsze k.p.c.). Jest ono sprzeczne z koncentracyjnym znaczeniem chwili zamknięcia rozprawy (por. art. 205¹² § 2 k.p.c.).

Obecne unormowania w zakresie koncentracji materiału procesowego mają kształt eklektyczny, chaotyczny i mocno niespójny oraz niekompletny (luka dotyczy m.in. sytuacji określonej w art. 205¹² § 2 k.p.c. w razie braku wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego, a ponadto dotyczy postępowania nakazowego i upominawczego po wydaniu nakazów zapłaty lub ich zaskarżeniu)³⁵. Unormowania te należy zmienić i zastąpić jednolitym uregulowaniem opartym na jednej i spójnej idei dyskrecyjnej władzy sędziego, którą należy preferować w miejsce elementów systemu prekluzji rozbudowanych po 2019 r.³⁶

Fatalnie wyglądają obecne nadmiernie kazuistyczne regulacje dotyczące postanowień oraz ich uzasadniania i doręczania z uzasadnieniem

³⁴ Por. w tej kwestii dalej w tekście.

³⁵ Krytycznie o regulacji koncentracji materiału procesowego wprowadzonej ustawą z 4.07.2019 r. m.in. A. Jakubecki, *Koncentracja materiału procesowego A. D. 2019 – dyskrejonalna władza sędziego czy prekluzja?* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego, konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 27 i n. oraz T. Zembrzusi [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego, konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 47 i n.

³⁶ Aktualna pozostaje tu argumentacja wcześniej zaprezentowana już w literaturze, zob. K. Weitz, *Między systemem prekluzji a systemem dyskrejonalnej władzy sędziego – ewolucja regulacji prawa polskiego* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania cywilnego Szczecin–Niechorze, 28–30.09.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 92 i n.

(art. 357 k.p.c.)³⁷. Należałoby przywrócić dawną czytelną regulację o obowiązku uzasadnienia z urzędu i doręczenia każdego postanowienia podlegającego zaskarżeniu zażaleniem do sądu drugiej instancji.

W dziedzinie dowodów i prawa dowodowego jako nierozsądne należy ocenić nowe regulacje, w myśl których nie wymagają dowodu fakty, o których informacja jest powszechnie dostępna (art. 228 § 2 k.p.c.)³⁸, jak również rozwiązanie zakładające, że dokumenty znajdujące się w aktach sprawy lub do nich dołączone stają się dowodami bez ich formalnego dopuszczenia postanowieniem przez sąd (art. 243² k.p.c.)³⁹. Fakt, że wcześniej w praktyce dochodziło do błędnego niewydawania takiego postanowienia wskutek przeoczenia sądu, w żadnym razie nie może uzasadniać podniesienia tej wadliwej praktyki do rangi reguły ustawowej. Postanowienie o dopuszczeniu danego dokumentu jako dowodu miało zawsze ważne znaczenie informacyjne i sygnalizacyjne dla stron postępowania. Ewentualne trudności z objęciem postanowieniem sądu wszystkich złożonych do akt sprawy przez strony dokumentów w razie ich nadmiernej liczby nie uzasadniają odstępstwa od tego standardu na rzecz niepewności i nietransparentności, wynikających z braku takiego postanowienia.

Z aprobatą należy odnieść się do instytucji dowodu z pisemnych zeznań świadka⁴⁰, chociaż regulacja tej instytucji jest mocno niekompletna i niedoskonała (art. 271¹ k.p.c.). Należy uwarunkować możliwość korzystania z tej formy zeznań świadka tym, aby służyło to wyjaśnieniu sprawy i było wystarczające, biorąc pod uwagę tezę dowodową i osobę

³⁷ Por. np. P. Grzegorzczak, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 9.03.2009 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2023/3, s. 396 i n.

³⁸ B. Wołodkiewicz, *Zmiany w postępowaniu dowodowym wprowadzone nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.07.2019 r. zmieniającej k.p.c.*, red. P. Rylski, Warszawa 2020, s. 134–135.

³⁹ Zob. np. M. Winczura, *Dowód na specjalnych prawach, czyli o dopuszczeniu dowodu z dokumentu bez odrębnego postanowienia dowodowego* [w:] *Nowelizacja k.p.c. 2019 – pierwsze doświadczenia, refleksje, postulaty*, red. T. Zembruski, Warszawa 2021, s. 61 i n.

⁴⁰ Por. K. Weitz, *Recenzja książki H.J. Ahrensa, Der Beweis im Zivilprozess*, „Polski Proces Cywilny” 2016/1, s. 178–179.

świadka oraz jej stosunek do stron. Świadek powinien być przy tym pouczone, że w razie potrzeby może być wezwany do złożenia zeznań w formie ustnej. Sąd powinien mieć obowiązek wezwania świadka w sytuacji, w której jego pisemne zeznania budziłyby wątpliwości w świetle wyników postępowania dowodowego⁴¹. Należy wymagać od sądu, aby w uzasadnieniu wyroku wskazał, dlaczego zdecydował się na pisemne zeznania świadka i dlaczego ewentualnie nie zarządził jego stawienia celem ustnego złożenia zeznań.

Rozważyć należy również celowość dalszego utrzymywania ograniczeń dopuszczalności dowodu z zeznań świadków lub przesłuchania stron ze względu na dowód z dokumentu (art. 247–248 k.p.c.)⁴². W przypadku dowodu z opinii biegłych trzeba zastanowić się nad wyraźnym uregulowaniem statusu tzw. prywatnych opinii w kierunku zgodnym z judykaturą Sądu Najwyższego⁴³ oraz problematyki własnych wiadomości specjalnych sądu⁴⁴. Trzeba się opowiedzieć za wprowadzeniem regulacji, według której w razie odmowy przedstawienia dowodu przez stronę lub stawiania przez nią przeszkód w jego przeprowadzeniu wbrew postanowieniu sądu sąd byłby upoważniony, aby po rozważeniu okoliczności sprawy lub wyników całego postępowania dowodowego przyjąć dany fakt za ustalony zgodnie z twierdzeniami strony przeciwnej (zmiana art. 233 § 2 k.p.c.), tj. na niekorzyść strony czyniącej przeszkody lub odmawiającej przedstawienia dowodu⁴⁵.

W dziedzinie regulacji orzeczeń, obok podniesionej już wyżej kwestii uzasadniania postanowień, zmian wymaga unormowanie wyroku zaocznego. Niewłaściwe jest pozostawienie uznaniu sądu wydanie wyroku zaocznego w braku złożenia odpowiedzi na pozew (art. 339 § 1 k.p.c.).

⁴¹ Pewnym wzorem mogłoby tu być prawo niemieckie, zob. K. Weitz, *Recenzja...*, s. 179.

⁴² Zob. w odniesieniu do art. 247 k.p.c. K. Knoppek, *Wokół sporu o ograniczenia dowodowe przeciwko i ponad osnowę dokumentu (próba podsumowania)* [w:] *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, Łódź 1998, s. 174.

⁴³ Zob. K. Weitz, *Recenzja...*, s. 180.

⁴⁴ K. Weitz, *Recenzja...*, s. 180–181.

⁴⁵ K. Weitz, *Recenzja...*, s. 169.

Zaskarżanie orzeczeń sądu pierwszej instancji w drodze apelacji wymaga usunięcia wątpliwych intelektualnie⁴⁶ zmian wprowadzonych w ostatnich latach (m.in. skład jednoosobowy rozpoznający apelację oraz wymaganie skonkretyzowania w apelacji części zapisu obrazu lub dźwięku w razie powoływania ustalenia faktu wykazywanego takim dowodem (art. 367¹ i art. 368 § 1³ k.p.c.)⁴⁷. Trzeba ponadto powrócić do jasnej i czytelnej dawnej regulacji terminu do wniesienia apelacji (art. 369 k.p.c.). Wskazany jest ponadto powrót do dawnej regulacji postępowania międzyinstancyjnego. Uchylić należy dopuszczalność orzekania na posiedzeniu niejawnym, jeżeli sąd uznaje rozprawę za niekonieczną (art. 374 k.p.c.). Rezygnacja z instytucji powództwa oczywiście bezzasadnego powinna pociągnąć za sobą uchylenie szczególnej regulacji apelacji w sprawach z takiego powództwa. Za niewłaściwe należy uznać umocowanie do przeprowadzenia dowodów w instancji apelacyjnej przez sędziego wyznaczonego ze względu na przyspieszenie postępowania (art. 367 § 3¹ k.p.c.). Generalnie należy rozważyć naprawę instancji apelacyjnej, konfrontując dotychczasowe założenia modelu apelacji pełnej ze współczesnymi zmodernizowanymi rozwiązaniami innych państw⁴⁸.

Zażalenie jako środek zaskarżenia w ostatnich latach poddane zostało prawdziwej dewastacji i destrukcji, wskutek czego nie stanowi obecnie jednolitej i spójnej instytucji procesowej⁴⁹. Należy przywrócić zażaleniu jego historycznie podstawową funkcję jako względnie dewolutywnego środka zaskarżania postanowień sądu pierwszej instancji do sądu drugiej instancji i rozszerzyć zakres dopuszczalności zażalenia na postanowienia sądu drugiej instancji do Sądu Najwyższego (na postanowienia kończące postępowanie w sprawie), w szczególności przywrócić kon-

⁴⁶ Zob. np. T. Ereciński, B. Wołodkiewicz, *O kształcie apelacji w Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r. z dzisiejszej perspektywy*, „Polski Proces Cywilny” 2020/3, s. 368 i n.

⁴⁷ P. Ryłski, *Zmiany w przepisach o postępowaniu apelacyjnym w świetle modelu apelacji cywilnej*, „Polski Proces Cywilny” 2020/1, s. 119 i n.

⁴⁸ Zob. w tej kwestii P. Grzegorzczak, *Dopuszczalność i kształt apelacji w postępowaniu cywilnym* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 219 i n.

⁴⁹ P. Grzegorzczak, *Zażalenie...*, s. 377 i n.; T. Zembrzusi, *Zażalenie po nowelizacji, czyli o standardzie środka zaskarżenia*, „Palestra” 2019/11–12, s. 242 i n.

trołę Sądu Najwyższego nad postanowieniami sądu drugiej instancji w przedmiocie odrzucenia skargi o wznowienie postępowania i odrzucenia apelacji, gdyż w tym zakresie zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji kreuje jedynie bezużyteczną fikcję kontroli (art. 394² § 1 k.p.c.)⁵⁰. Konieczne jest wyeliminowanie zażalenia do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} k.p.c.) i przywrócenie w tym zakresie zażalenia dewolutywnego. Podobnie jak w wypadku apelacji, nie można akceptować składu jednoosobowego jako właściwego do rozpoznania zażalenia (art. 397 § 1 k.p.c.).

Skarga kasacyjna pozostaje najważniejszą instytucją postępowania rozpoznawczego, której nie poddano drastycznym ingerencjom w ostatnich latach i tym samym nie zdołano jeszcze zepsuć. Zmiany w jej kształcie mogą zmierzać do modyfikacji jej dopuszczalności w pewnych kategoriach spraw⁵¹. Kuriozum stanowi skarga kasacyjna w sprawach o odebranie osoby podlegającej władzy rodzicielskiej lub pozostającej pod opieką, prowadzonych na podstawie konwencji haskiej z 1980 r.⁵², dotyczących cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę (art. 519¹ § 2¹ i 2² k.p.c.). Jest to rozwiązanie motywowane ideologicznie i nie pasuje do przyspieszonego charakteru postępowania w tych sprawach.

Regulacja skargi o wznowienie postępowania powinna zostać zmieniona stosownie do postulatów prezentowanych w ramach prac nad nowym Kodeksem postępowania cywilnego zmierzających w szczególności do normatywnego potwierdzenia etapowości postępowania ze skargi i modyfikacji jej podstaw oraz zmiany charakteru skargi jako nadzwyczajnego środka zaskarżenia zamiast powództwa w funkcji takiego środka⁵³.

⁵⁰ Zob. np. P. Grzegorzczuk, *W kwestii zażalenia do Sądu Najwyższego w postępowaniu cywilnym – wczoraj i dziś* [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicatae*, Warszawa 2022, s. 291 i n.

⁵¹ Por. wcześniej już J. Gudowski, *Pogląd na kasację* [w:] *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, Warszawa 2012, s. 170–171

⁵² Konwencja dotycząca cywilnych aspektów uprowadzenia dziecka za granicę, sporządzona w Hadze 25.10.1980 r. (Dz.U. z 1995 r. Nr 108, poz. 108).

⁵³ Por. K. Weitz, *Skarga o wznowienie postępowania w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 323 i n.

Zagadnieniem szczególnie dyskutowanym pozostaje obecnie kwestia jednolitości bądź dywersyfikacji postępowania rozpoznawczego w różnych kategoriach spraw (w postaci postępowań procesowych odrębnych)⁵⁴. W tym zakresie stan legislacji zasługuje na szczególnie krytyczną ocenę. Postępowań odrębnych nie należy mnożyć ponad potrzebę i z powodów, które trudno uznać za merytoryczne. Postulat ten nie był ostatnio respektowany, czego przejawem jest przywrócenie postsowieckiego postępowania w sprawach gospodarczych i wprowadzenie postępowania z udziałem konsumentów. To pierwsze z przyczyn oczywistych, przedstawionych już w literaturze⁵⁵, w żadnym razie nie może być zachowane i zasługuje na ostateczną eliminację, to drugie jest całkowicie zbędne i nie tworzy żadnej dodanej wartości. Jego wprowadzenie należy ocenić jako zabieg całkowicie nieprzemyślany i intelektualnie niedojrzały.

Powrócić należy do idei usunięcia z Kodeksu i kompetencji sądów powszechnych oraz przekazania sądom administracyjnym wszelkich spraw cywilnych opartych na modelu odwołania od decyzji administracyjnych (włącznie ze sprawami z zakresu ubezpieczeń społecznych), który w ostatnich latach niepotrzebnie został rozbudowany. Natura spraw, w których sąd rozpatruje odwołanie od decyzji administracyjnej, i przyjęty model ich załatwiania nie pasują do postępowania sądowego w sprawach cywilnych, opartego na klasycznie rozumianych zasadach kontrydiktoryjności i dyspozycyjności.

Należy również przychylić się do idei likwidacji postępowania odrębnego w sprawach o naruszenie posiadania⁵⁶.

⁵⁴ Zob. w tej kwestii w szczególności A. Jakubecki, *Jednolitość czy różnorodność postępowania cywilnego? Optymalny model kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Miedzy jednolitością a odrębnościami – rodzaje i tryby postępowania cywilnego*, red. A. Machnikowska, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022/5, s. 9 i n.; P. Ryłski, *Jednolitość czy dywersyfikacja postępowania cywilnego* [w:] *Standard ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. A. Machnikowska, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2023/1, s. 31 i n.

⁵⁵ Zob. np. K. Weitz, *Czy potrzebne jest postępowanie w sprawach gospodarczych?*, „Przegląd Sądowy” 2018/7–8, s. 23 i n.; A. Jakubecki, *Jednolitość...*, 24–27.

⁵⁶ T. Wiśniewski, *Czy postępowanie odrębne w sprawach o naruszenie posiadania jest konieczne?* [w:] *Non omne, quod licet, honestum est. Studia z prawa cywilnego i handlo-*

Rozważyć można jedynie zachowanie postępowania w sprawach własności intelektualnej z tej racji, że w dużej mierze chodzi tu o implementację dyrektyw unijnych. Regulację tego postępowania poddać jednak należy szczegółowej krytycznej analizie pod kątem tego, czy przyjęte w nim poszczególne rozwiązania ukształtowane zostały w odpowiedni sposób⁵⁷.

Przyszłość postępowań europejskich (europejskiego postępowania nakazowego i europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń) zależy będzie od tego, jaki model zostanie wybrany w dziedzinie regulacji procesowych uzupełniających prawo unijne, o czym mowa niżej. W razie wyodrębnienia w Kodeksie po przepisach z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego przepisów składających się na europejskie prawo procesowe cywilne przepisy o wymienionych postępowaniach europejskich powinny znaleźć się wśród przepisów z zakresu europejskiego prawa procesowego cywilnego.

Wydaje się, że sytuacja dojrzała do tego, aby problem ochrony interesów zbiorowych rozwiązać przez włączenie do Kodeksu postępowania grupowego jako postępowania odrębnego, ukształtowanego z wykorzystaniem doświadczeń z lat, w których było ono już częścią polskiego systemu prawnego⁵⁸.

W literaturze przedstawiono już pewne założenia co do ujęcia relacji między procesem a postępowaniem nieprocesowym (m.in. idea przekazania do trybu nieprocesowego pewnych spraw z zakresu prawa rodzinnego i handlowego oraz upoważnienia sądu do kwalifikowania jako nieprocesowych pewnych spraw, których wyraźnie ustawa nie przekazała do trybu nieprocesowego)⁵⁹. Aprobując ten kierunek, należy stwierdzić,

wego w 50-lecie pracy naukowej Profesora Wojciecha Katnera, red. S. Byczko, A. Kappes, B. Kucharski, U. Promińska, Łódź–Warszawa 2022, s. 931 i n.

⁵⁷ Por. M. Dziurda, *Postępowanie w sprawach własności intelektualnej*, „Przegląd Sądowy” 2020/10, s. 5 i n.

⁵⁸ Zob. K. Weitz, *Współczesne wyzwania prawa postępowania cywilnego*, „Forum Prawnicze” 2020/3, s. 40.

⁵⁹ M. Wałasiak, K. Markiewicz, *Założenia dotyczące przepisów o postępowaniu nieprocesowym w nowym Kodeksie postępowania cywilnego przyjęte przez zespół problemowy*

że stanowi on właściwy punkt wyjścia do weryfikacji obecnego stanu relacji normatywnych między trybami sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych.

Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego po gruntownej reformie dokonanej jeszcze przed 2015 r.⁶⁰ prezentują się stosunkowo najlepiej na tle innych instytucji kodeksowych i nie wymagają zasadniczych ingerencji. Krytycznej analizy wymagają jednak zmiany poczynione w związku z konwencją haską z 1996 r.⁶¹ pod kątem ich adekwatności i spójności z konwencją oraz z pozostałymi regulacjami kodeksowymi (art. 1106⁵–1106⁷ k.p.c.).

Oddzielne zagadnienie stanowi potrzeba wyodrębnienia wśród przepisów z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego grupy przepisów należących do europejskiego prawa procesowego cywilnego, skupiającej wszystkie regulacje służące uzupełnieniu rozporządzeń unijnych i implementacji dyrektyw unijnych w dziedzinie postępowania cywilnego oraz współpracy sądowej w sprawach cywilnych. Opowieść się należy za takim zabiegiem legislacyjnym, aby skupić te regulacje w jednym miejscu i tym samym zmienić dotychczasową technikę legislacyjną polegającą na punktowym rozsianiu po Kodeksie przedmiotowych regulacji⁶².

Konkludując: stan instytucji sądowego postępowania rozpoznawczego w ujęciu Kodeksu postępowania cywilnego na chwilę obecną jest bardzo niezadowolający, gdyż wymagają one wszechstronnej naprawy. Stan ten wprost rzutuje nie tylko na kondycję prawa procesowego cywilnego

Komisji Kodyfikacyjnej do spraw postępowania nieprocesowego, „Przegląd Sądowy” 2012/9, s. 101 i n.

⁶⁰ Na podstawie ustawy z 5.12.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 234, poz. 1571), która weszła w życie 1 lipca 2009 r., por. K. Weitz, *Das neue autonome internationale Zivilverfahrensrecht in Polen*, „Zeitschrift für Zivilprozess International. Jahrbuch des Internationalen Zivilverfahrensrechts” 2008/13, s. 57 i n.

⁶¹ Konwencja o jurysdykcji, prawie właściwym, uznawaniu wykonywaniu i współpracy w zakresie odpowiedzialności rodzicielskiej oraz środków ochrony dzieci, sporządzona w Hadze 19.10.1996 r. (Dz.U. z 2010 r. Nr 172, poz. 1158).

⁶² Por. K. Weitz, *Współczesne...*, s. 37.

w ogólności, ale także Kodeksu postępowania cywilnego jako aktu normatywnego. Determinuje on także warunki refleksji doktrynalnej nad poszczególnymi instytucjami procesowymi, pozbawiając ją stabilnego i wartego zainteresowania podłoża i tym samym podważa podstawy rozwoju nauki prawa procesowego cywilnego w naszym kraju.

Przeprowadzone w latach 2019 i 2023 nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego niczego nie usprawiły i nie tylko nie przyczyniły się do poprawy sytuacji, lecz doprowadziły do dalszej degradacji systemu prawa procesowego cywilnego. Co więcej, nowelizacje te nie stanowiły dobrej odpowiedzi na zdefiniowane już w nauce współczesne wyzwania prawa procesowego cywilnego⁶³. Jeśli przyjąć, że kodyfikacja polega na uporządkowanym i systemowym ujęciu w należyтым kształcie instytucji tworzących kodyfikowaną gałąź prawa, to z wielkim rozczarowaniem należy stwierdzić, że wskutek bałaganu i dewastacji, które przyniosły powołane nowelizacje, zapoczątkowany został proces dekodyfikacji prawa procesowego cywilnego w Polsce, znamienny tym, że instytucje procesowe w ich kodeksowym kształcie nie mają już walorów porządkujących, a sam Kodeks przestał spełniać przypisywane ustawie tego rodzaju funkcje. Nie da się ukryć, że jest to pochodna tego, jaką metodą realizowane były w ostatnich latach zadania legislacyjne w obszarze sądowego postępowania cywilnego. „Na łapu capu”, byle szybko i do przodu, bez zaplecza i refleksji intelektualnej, w zamierzonej opozycji do nauki prawa procesowego cywilnego, bez konsultacji, byle jak i bez wyobraźni i świadomości konsekwencji przyjmowanych rozwiązań, metodą „reformy reformy” w zacisznych gabinetach pod osłoną szarości i bez światła, z gracją słonia w składzie porcelany, w warunkach niskiej kultury tworzenia prawa w Polsce w ogólności⁶⁴. Znakiem firmowym nowych regulacji stały się kazuistyka i przerwulowanie.

⁶³ Zob. K. Weitz, *Współczesne...*, s. 28 i n.

⁶⁴ Por. J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego A.D. 2022. Esej o postmodernizmie, obskurantyzmie prawnym i niekompetencji* [w:] *Non omne, quod licet, honestum est. Studia z prawa cywilnego i handlowego w 50-lecie pracy naukowej Profesora Wojciecha Katnera*, red. S. Byczko, A. Kappes, B. Kucharski, U. Promińska, Łódź–Warszawa 2022, s. 259–261; J. Gudowski, *Tradycja...*, s. 24–27.

Krótko podsumowując – nastąpiły: dewastacja, degradacja, destrukcja, deformacja i dezintegracja.

Dokonywane w ostatnich latach nieudolne i niedojrzałe intelektualnie zmiany regulacji instytucji sądowego postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych nałożyły się na niezadowolający ich stan już w okresie przed 2015 r. i nie tylko niczego w nim nie poprawiły, lecz przyczyniły się wręcz do tego, że stawiana wcześniej teza o potrzebie opracowania nowego Kodeksu postępowania cywilnego stała się tym bardziej aktualna i uzasadniona, jakkolwiek dotychczas przez ostatnie osiem lat nie było ani klimatu, ani warunków do przygotowania nowej kodyfikacji⁶⁵. Gdyby sytuacja nie uległa zmianie⁶⁶, pozostałoby tylko zgasić światło. Obecnie najprostszym działaniem naprawczym, stanowiącym na krótką metę ewentualną alternatywę dla szybkiego przygotowania nowego Kodeksu postępowania cywilnego, stać się mógłby zabieg legislacyjny polegający na wyrugowaniu eksperymentów legislacyjnych podjętych po 2015 r. i przywróceniu w dużej mierze

⁶⁵ K. Weitz, *Współczesne...*, s. 39–45.

⁶⁶ Zmianę w sposób oczywisty przyniósł wynik wyborów parlamentarnych przeprowadzonych 15 października 2023 r., otwierający drogę nie tylko do powrotu praworządności w naszym kraju, ale dający również nadzieję na poprawę poziomu kultury tworzenia prawa w Polsce, w tym w dziedzinie prawa procesowego cywilnego, i wyrwania go z rąk nieudaczników i troglodytów legislacyjnych. Czas pokaże, czy ta nadzieja się urzeczywistni. Obecny stan Kodeksu postępowania cywilnego, przypominający stan Europy po najeździe na nią Hunów w V wieku n.e., stanowi realne zagrożenie dla polskiego prawa procesowego cywilnego jako instrumentu realizacji ochrony prawnej w sądowym postępowaniu cywilnym oraz jako gałęzi prawa stanowiącej samodzielny przedmiot badań naukowych. Należy mieć nadzieję, że nowy Minister Sprawiedliwości okaże się współczesnym Aecjuszem i znajdzie swoje Pola Katalaunijskie, na których stoczy skuteczny bój o przyszłość polskiego prawa procesowego cywilnego i bój ten – inaczej niż w 451 r. n.e. – nie będzie poprzedzał – jak to było z Cesarstwem Zachodniorzymskim – definitywnego upadku tego prawa, lecz stworzy warunki do jego rozkwitu i odzyskania przez nie należnej mu funkcji i powagi. Pierwsze kroki w tym kierunku zostały już podjęte. W sierpniu 2024 r. w łonie przywróconej w maju 2024 r. Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego działającej przy Ministrze Sprawiedliwości powstał pod kierunkiem P. Grzegorzcyka zespół prawa procesowego cywilnego (z udziałem piszącego te słowa), który podjął prace nad przygotowaniem nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, mającej usunąć najbardziej drastyczne wypaczenia, które w dziedzinie prawa procesowego cywilnego przyniosły lata 2015–2023 r. W ramach tej nowelizacji mają zostać uwzględnione niektóre z propozycji zgłoszonych w niniejszej publikacji.

instytucjom kodeksowym ich kształtu z okresu przed podjęciem tych eksperymentów. Zabieg ten – pomijając naprawę ustrojową sądownictwa polskiego – może się okazać najbardziej pożądanym i racjonalnym sposobem na poprawę efektywności sądowego postępowania cywilnego w Polsce w stosunkowo krótkim czasie, jakkolwiek nie stanowiłby on docelowego etapu konstruowania należytego kształtu instytucji procesowych sądowego postępowania rozpoznawczego w polskim prawie postępowania cywilnego, który to etap należałoby łączyć dopiero z nową kodyfikacją tego prawa.

Karol Weitz [ORCID: 0000-0003-0408-5374] – profesor doktor habilitowany nauk prawnych, kierownik Katedry Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego

Literatura

- Błaszczak Ł., *Czy zgłoszenie zarzutu potrącenia (art. 203¹ Kodeksu postępowania cywilnego) może nastąpić na podstawie pełnomocnictwa procesowego, czy konieczne jest dysponowanie pełnomocnictwem materialnym?*, „Palestra” 2021/10
- Błaszczak Ł., *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ k.p.c.)*, Warszawa 2019
- Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2021
- Cichorska M., *Pełnomocnictwo w prawie procesowym cywilnym*, Warszawa 2022, maszynopis rozprawy doktorskiej
- Derlatka J., *Wyłączenie sędziego w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2016
- Dziurda M., *Podmiotowość procesowa na tle prawa materialnego*, „Państwo i Prawo” 2023/6
- Dziurda M., *Postępowanie w sprawach własności intelektualnej*, „Przegląd Sądowy” 2020/10
- Dziurda M., *Szczególna zdolność sądowa*, Warszawa 2019
- Ereciński T., Weitz K., *Skarga nadzwyczajna w sprawach cywilnych*, „Przegląd Sądowy” 2019/2
- Ereciński T., Wołodkiewicz B., *O kształcie apelacji w Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r. z dzisiejszej perspektywy*, „Polski Proces Cywilny” 2020/3
- Gołąb A., *Wybrane aspekty jawności w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. [w:] Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.07.2019 r. zmieniającej k.p.c.*, red. P. Rylski, Warszawa 2020

- Grygutis J., *Pouczenie o prawdopodobnym wyniku postępowania na tle przepisów Konstytucji* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzusi, Warszawa 2023
- Grzegorzczak P., *Dopuszczalność i kształt apelacji w postępowaniu cywilnym* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014
- Grzegorzczak P., *W kwestii zażalenia do Sądu Najwyższego w postępowaniu cywilnym – wczoraj i dziś* [w:] *Symbolae Andreae Marciniak dedicatae*, Warszawa 2022
- Grzegorzczak P., *Zażalenie w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 9.03.2019 r.*, „Polski Proces Cywilny” 2023/3
- Gudowski J., *Kodeks postępowania cywilnego A.D. 2022. Esej o postmodernizmie, obskurantyzmie prawnym i niekompetencji* [w:] *Non omne, quod licet, honestum est. Studia z prawa cywilnego i handlowego w 50-lecie pracy naukowej Profesora Wojciecha Katnera*, red. S. Byczko, A. Kappes, B. Kucharski, U. Promińska, Łódź–Warszawa 2022
- Gudowski J., *Pogląd na kasację* [w:] *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, Warszawa 2012
- Gudowski J., *Tradycja, postęp i coś jeszcze. Czy konstytucja uratuje Kodeks postępowania cywilnego?* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzusi, Warszawa 2023
- Gudowski J., *Wpływ Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na pojęcie dopuszczalności drogi sądowej* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010
- Gudowski J., *Wylączenie sądu jako organu wymiaru sprawiedliwości – nowa instytucja w prawie procesowym cywilnym i karnym*, „Przegląd Sądowy” 2021/6
- Jakubecki A., *Jednolitość czy różnorodność postępowania cywilnego? Optymalny model kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Między jednolitością a odrębnościami – rodzaje i tryby postępowania cywilnego*, red. A. Machnikowska, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022/5
- Jakubecki A., *Koncentracja materiału procesowego A. D. 2019 – dyskrecjonalna władza sędziego czy prekluzja?* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego, konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021
- Karolczyk B., *O nowych wymaganiach pisma procesowego składanego przez zawodowego pełnomocnika (art. 128¹ k.p.c.)*, „Monitor Prawniczy” 2023/8

- Knoppek K., *Wokół sporu o ograniczenia dowodowe przeciwko i ponad osnowę dokumentu (próba podsumowania)* [w:] *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza*, Łódź 1998
- Kulski R., *Upadek polskiego Kodeksu postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2023/8
- Lanina A., *Plan rozprawy: zwiększenie zaangażowania stron czy fikcja ułatwienia przebiegu postępowania?* [w:] *Nowelizacja k.p.c 2019 – pierwsze doświadczenia, refleksje, postulaty*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2021
- Marciniak A., *Odmowa wszczęcia egzekucji sądowej*, „Monitor Prawniczy” 2023/9
- Markiewicz K., *Właściwość i skład sądu* [w:] *Podmioty w postępowaniu cywilnym*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2018
- Olaś A., *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym*, Warszawa 2021
- Olaś A., *Zarzut potrącenia według nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. po pierwszym roku obowiązywania – kilka uwag na tle orzecznictwa sądów powszechnych* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego, konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021
- Reiwer R., *Wylączenie sędziego w procesie cywilnym*, Warszawa 2016
- Romańska M., *Badanie okoliczności materialnoprawnych w postępowaniu kłauzulowym i egzekucyjnym* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021
- Rylski P., *Jednolitość czy dywersyfikacja postępowania cywilnego* [w:] *Standard ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym*, red. A. Machnikowska, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2023/1
- Rylski P., *Moc wiążąca wyroku karnego skazującego, a sytuacja procesowa osoby trzeciej (art. 11 zd. 2 k.p.c.)*, „Polski Proces Cywilny” 2010/1
- Rylski P., *Zmiany w przepisach o postępowaniu apelacyjnym w świetle modelu apelacji cywilnej*, „Polski Proces Cywilny” 2020/1
- Rzewuski M., *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy a sprawność postępowania cywilnego*, „Monitor Prawniczy” 2023/8
- Spiechowicz J., *Powództwo oczywiście bezzasadne z art. 191¹ § 1 k.p.c.* [w:] *Nowelizacja k.p.c 2019 – pierwsze doświadczenia, refleksje, postulaty*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2021
- Staszak S., *Zmiany w postępowaniu cywilnym wprowadzone w związku ze stanem epidemii a zasada jawności postępowania* [w:] *Konstytucyjne aspekty procesu cywilnego*, red. A. Orzeł-Jakubowska, T. Zembrzusi, Warszawa 2023
- Walasik M., Markiewicz K., *Założenia dotyczące przepisów o postępowaniu nieprocesowym w nowym Kodeksie postępowania cywilnego przyjęte przez zespół problemowy Komisji Kodyfikacyjnej do spraw postępowania nieprocesowego*, „Przegląd Sądowy” 2012/9

- Weitz K. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–124, red. T. Ereciński, Warszawa 2023
- Weitz K., *Czy potrzebne jest postępowanie w sprawach gospodarczych?*, „Przegląd Sądowy” 2018/7–8
- Weitz K., *Das neue autonome internationale Zivilverfahrensrecht in Polen*, „Zeitschrift für Zivilprozess International. Jahrbuch des Internationalen Zivilverfahrensrechts” 2008/13
- Weitz K., *Doręczenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 131–147 Kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 2024
- Weitz K., *Między systemem prekluzji a systemem dyskrecjonalnej władzy sędziego – ewolucja regulacji prawa polskiego* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania cywilnego Szczecin–Niechorze, 28–30.09.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009
- Weitz K., *Nadużycie „prawa” procesowego*, „Polski Proces Cywilny” 2020/1
- Weitz K., *Przyczyny odrzucenia powództwa*, „Polski Proces Cywilny” 2021/1
- Weitz K., *Recenzja książki H.J. Ahrensa, Der Beweis im Zivilprozess*, „Polski Proces Cywilny” 2016/1
- Weitz K., *Skarga o wznowienie postępowania w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014
- Weitz K., *Współczesne wyzwania prawa postępowania cywilnego*, „Forum Prawnicze” 2020/3
- Weitz K., Rylski P., *Przedmiotowa zmiana powództwa w ujęciu prawnoporównawczym*, „Polski Proces Cywilny” 2022/2
- Winczura M., *Dowód na specjalnych prawach, czyli o dopuszczeniu dowodu z dokumentu bez odrębnego postanowienia dowodowego* [w:] *Nowelizacja k.p.c. 2019 – pierwsze doświadczenia, refleksje, postulaty*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2021
- Wiśniewski T., *Czy postępowanie odrębne w sprawach o naruszenie posiadania jest konieczne?* [w:] *Non omne, quod licet, honestum est. Studia z prawa cywilnego i handlowego w 50-lecie pracy naukowej Profesora Wojciecha Katnera*, red. S. Byczko, A. Kappes, B. Kucharski, U. Promińska, Łódź–Warszawa 2022
- Wołodkiewicz B., *Zmiany w postępowaniu dowodowym wprowadzone nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.07.2019 r. zmieniającej k.p.c.*, red. P. Rylski, Warszawa 2020

- Woźniak Z., *Badanie przedawnienia roszczenia w postępowaniu egzekucyjnym*
[w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*,
red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021
- Zembrzusi T., *Zażalenie po nowelizacji, czyli o standardzie środka zaskarżenia*,
„Palestra” 2019/11–12

Marcin Dziurda, Paweł Grzegorzcyk

KONCENTRACJA MATERIAŁU PROCESOWEGO – PERSPEKTYWA LEGISLACYJNA

1. Znaczenie koncentracji materiału procesowego

Koncentracja materiału procesowego jest jednym z głównych pól zainteresowania polskiej nauki postępowania cywilnego i przedmiotem ożywionych działań legislacyjnych. Unormowania zmierzające do skupionej prezentacji materiału procesowego stanowiły oś dwóch najbardziej przekrojowych nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, które weszły w życie w ostatnich kilkunastu latach¹. Zbliżoną tendencję można dostrzec w postępowaniu karnym – przedmiotem nowelizacji Kodeksu postępowania karnego przeprowadzonej w 2021 r.² był m.in. art. 349 regulujący zasady prowadzenia tzw. posiedzenia wstępnego, służącego planowaniu i organizacji rozprawy głównej. Sytuacja ta nie odbiega istotnie od występującej w innych państwach członkowskich Unii Europejskiej, w których dążenie do koncentracji materiału procesowego dało w ostatnim czasie asumpt do głębokich niekiedy zmian

¹ Ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381), dalej: ustawa nowelizująca z 2011 r.; i ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469), dalej: ustawa nowelizująca z 2019 r.

² Ustawa z 20.04.2021 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1023).

ustaw procesowych³. Dzieje się tak dlatego, że skupienie materiału procesowego ma bezpośredni związek ze sprawnością postępowania cywilnego i przeciwdziałaniem jego przewlekłości, a zjawisko to – jakkolwiek w różnym nasileniu – ma powszechny charakter w państwach członkowskich Rady Europy, które zobowiązane są – zgodnie z art. 6 ust. 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁴ i art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej – do stworzenia warunków organizacyjnych i prawnych, które zapewniają respektowanie prawa stron do rozpoznania sprawy w rozsądnym czasie.

Analiza współczesnych kierunków legislacyjnych w dziedzinie postępowania cywilnego pozwala stwierdzić, że dążenie do skupienia materiału procesowego stanowi procesowy standard, ujmowany nierzadko jako jeden z elementów szerszego zagadnienia, którym jest kierowanie bądź zarządzanie postępowaniem (*case management*)⁵. Wyrazem tego

³ Reforma węgierskiego kodeksu postępowania cywilnego z 2021 r. dotyczyła przede wszystkim postępowania przygotowawczego, którego wprowadzenie stanowiło jedną z najistotniejszych nowości węgierskiego kodeksu z 2016 r., który wszedł w życie 1 stycznia 2018 r. Por. np. V. Harsági, *New Trends of the Civil Justice in Hungary*, „Bratislava Law Review” 2019/3, s. 123 i n.; Z. Novák, G. Kohiday, *Putting a human face on Hungarian Civil Procedure*, <https://www.taylorwessing.com/en/insights-and-events/insights/2021/05/putting-a-human-face-on-hungarian-civil-procedure>; *Litigation reform in Hungary from January 2021 – towards a fairer balance of form and content*, <https://smartlegal.hu/publication/litigation-reform-in-hungary-from-january-2021--towards-a-fairer-balance-of-form-and-content> (dostęp: 18.08.2024 r.). Do tej kwestii odnosiła się również reforma włoskiego kodeksu postępowania cywilnego z 2022 r., która weszła w życie 1 marca 2023 r. Zob. np. *Reform of Civil Procedure in Italy: the Purpose of Lawmakers*, <https://giuricivile.it/reform-of-civil-procedure-in-italy-the-purpose-of-lawmakers/>; *Long-awaited reform of Italian civil proceedings*, <https://www.allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/long-awaited-reform-of-italian-civil-proceedings> (dostęp: 18.08.2024 r.). W marcu 2023 r. znowelizowano również zasadniczy z tego punktu widzenia art. 229 szwajcarskiego kodeksu postępowania cywilnego.

⁴ Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284.

⁵ Zob. np. kompleksowo L. Cadiet, Y. Fu (red.), *On Judicial Management from Comparative Perspective*, Springer 2023, *passim*; P.C.H. Chan, C.H. van Rhee (red.), *Civil Case Management in the Twenty-First Century: Court Structures Still Matter*, Springer 2021, *passim*, a także: A. Nylund, *The structure of the civil proceedings – convergence through the main hearing model?*, „Civil Procedure Review” 2018/2, s. 13 i n.; C.H. van Rhee, *Case Management in Europe: A Modern Approach to Civil Litigation*, „International Journal of Procedural Law” 2018/1, s. 65 i n.; M.J. Capelo, M. Dias da Silva, *Case management*

założenia są nie tylko nowsze ustawy regulujące postępowanie sądowe w sprawach cywilnych⁶, lecz także uniwersalne regulacje modelowe, w tym zwłaszcza Modelowe Europejskie Reguły Postępowania Cywilnego⁷. Zgodnie z regułą 47 ERCP strony, w celu zapewnienia sprawności postępowania, powinny podnosić żądania, zarzuty, twierdzenia faktyczne i dowody tak szybko i kompletnie, jak to możliwe i celowe z punktu widzenia starannego prowadzenia sporu⁸. Zgodnie zaś z ogólniejszą regułą 2 ERCP strony, profesjonalni pełnomocnicy i sąd powinni współdziałać w celu zapewnienia rzetelnego, sprawnego i szybkiego rozwią-

in the portuguese civil procedural code, „American Journal of International Law” 2022/1, s. 523 i n.; E. Joulard, *Case Management in France* [w:] C.H. van Rhee, F. Yulin, *Civil Litigation in China and Europe Essays on the Role of the Judge and the Parties*, Springer 2014, s. 349 i n.

⁶ Przykładowo: szwajcarski kodeks postępowania cywilnego z 2010 r. (art. 221 i n.), węgierski kodeks postępowania cywilnego z 2016 r. (art. 183 i n.), litewski kodeks postępowania cywilnego z 2002 r. (art. 226 i n.), w ograniczonym zakresie estoński kodeks postępowania cywilnego z 2005 r. (art. 392 i n.) i norweski kodeks postępowania cywilnego z 2005 r. (art. 9.1 i n.).

⁷ Model European Rules of Civil Procedure, dalej: ERCP, opracowane przez Europejski Instytut Prawa (European Law Institute – ELI) i Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego (International Institute for the Unification of Private Law – UNIDROIT), przyjęte w 2020 r., <https://www.unidroit.org/english/principles/civilprocedure/eli-unidroit-rules/200925-eli-unidroit-rules-e.pdf> (dostęp: 18.08.2024 r.). Tekst: *ELI/UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure. From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure*, Oxford 2021, *passim*; szerzej A. Stadler, V. Smith, F. Gascón Inchausti, *European Rules of Civil Procedure. A Commentary on the ELI/UNIDROIT Model Rules*, Cheltenham 2023, *passim*; w polskiej literaturze: A. Olaś, *W stronę modelowego Europejskiego Kodeksu Postępowania Cywilnego: od Projektu Storme do Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2021/9, s. 7 i n.; A. Olaś, *E pluribus unum? O optymalny model procedury cywilnej w sprawach spornych – uwagi na tle Modelowych Europejskich Reguł Postępowania Cywilnego* [w:] *Między jednolitością a odrębnościami – rodzaje i tryby postępowania cywilnego*, red. A. Machnikowska, Gdańsk 2022, s. 298 i n. Co do wcześniejszego *soft law* zob. zwłaszcza regułę 5 rekomendacji Komitetu Ministrów Rady Europy R (85) 5 z 28.02.1984 r. w sprawie zasad postępowania cywilnego w celu wzmocnienia skuteczności funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości (Principles of civil procedure designed to improve the functioning of justice, <https://rm.coe.int/16804e19b1>) (dostęp: 18.08.2024 r.).

⁸ „Rule 47. Careful Conduct of litigation by the Parties: Parties must present their claims, defences, factual allegations and offers of evidence as early and completely as possible and as appropriate to the careful conduct of litigation in order to secure procedural expedition”.

zania sporu⁹. Zaznaczyć jednak należy, że kierowanie postępowaniem jest instytucją szerszą i mieści w sobie także takie elementy, które nie odnoszą się wprost do sposobu gromadzenia materiału procesowego, choć mogą mieć wpływ na sprawność regulacji mających na celu jego skupienie. Dotyczy to w szczególności przekształceń przedmiotowych lub podmiotowych powództwa, instruowania stron przez sąd, pomijania zbędnego materiału procesowego, możliwości ograniczenia rozstrzygnięcia do określonych aspektów sprawy lub połączenia spraw mających określone wspólne wątki¹⁰.

Dostrzegając te tendencje i uwzględniając dorobek polskiej doktryny i orzecznictwa, bliższe uzasadnianie tezy, że dążenie do koncentracji materiału procesowego powinno stanowić jedną z zasad przewodnich przyszłej polskiej kodyfikacji procesowej, trzeba uznać za zbędne. Dlatego przedmiotem dalszych uwag jest wskazanie kilku węzłowych punktów, przed którymi staną twórcy przyszłego Kodeksu postępowania cywilnego przy redagowaniu przepisów zmierzających do koncentracji materiału procesowego¹¹. Podłożem tych spostrzeżeń jest perspektywa przyszłej kodyfikacji, toteż ich przedmiotem nie będzie charakterystyka i szczegółowa ocena obowiązujących rozwiązań w tej materii, jak również tych, które je poprzedzały; kwestie te są zresztą przedmiotem szerokiej debaty¹². Świadomie unikamy także kwalifikowania obecnych

⁹ „Rule 2. General: Parties, their lawyers and the court must co-operate to promote the fair, efficient and speedy resolution of the dispute”.

¹⁰ Por. pkt 5.

¹¹ Prace prowadzone do 2015 r. w Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego nad projektem nowego Kodeksu postępowania cywilnego nie odnosiły się do struktury postępowania rozpoznawczego ani zasady koncentracji materiału procesowego. W przepisach wstępnych Kodeksu projektowano jedynie unormowanie dwóch kierunkowych zasad: sądowego kierownictwa postępowaniem oraz ciężaru wspierania postępowania.

¹² Zob. tylko przykładowo: A. Jakubecki, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym A.D. 2019 – dyskrejonalna władza sędziego czy prekluzja* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 27 i n.; T. Zembrzusi, *Koncentracja materiału procesowego – w poszukiwaniu właściwej drogi* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 47 i n.; M. Sieńko, *Nowe modele koncentracji materiału procesowego* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja. Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Ryłski, Warszawa 2020, s. 17 i n.; A. Laskowska-Hulisz, B. Mielczarek, *Kon-*

bądź przyszłych rozwiązań koncentracyjnych jako wyrazu systemu prekluzyjnego bądź systemu dyskrecjonalnej władzy sędziego, ponieważ granice obu tych modeli są nieostre, a praktyczna wartość tego rodzaju typologii – znikoma, zwłaszcza w kontekście prawnoporównawczym¹³. Przez materiał procesowy rozumieć będziemy w dalszych uwagach twierdzenia faktyczne istotne dla rozstrzygnięcia sprawy (art. 227 i n. k.p.c.) i dowody powoływane w celu wykazania ich prawdziwości. Poza rozważaniami sytuuje się zatem problematyka faktów nieistotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, dowodów, które z różnych przyczyn są zbędne

centracja materiału procesowego w postępowaniu w sprawach gospodarczych, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2022/2, s. 39 i n.; wcześniej: B. Karolczyk, *Pretrial as a part of judicial case management in Poland in comparative perspective*, „Comparative Law Review” 2013/15, s. 150 i n.; B. Karolczyk, *Koncentracja materiału procesowego w postępowaniu cywilnym przed sądem pierwszej instancji*, Warszawa 2013, *passim*.

¹³ Zob. np. B. Karolczyk, *Koncentracja...*, s. 174. W krajowym piśmiennictwie przyjmuje się zazwyczaj, że dystynkcja między modelem dyskrecjonalnej władzy sędziego a modelem prekluzji procesowej polega na tym, że o ile w pierwszym przypadku wykluczenie spóźnionego materiału procesowego następuje z mocy decyzji sądu, o tyle w przypadku prekluzji skutek ten następuje *ex lege* (por. K. Weitz, *Między systemem dyskrecjonalnej władzy sędziego a systemem prekluzji – ewolucja regulacji* [w:] *Ewolucja polskiego postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 77–78), względnie że w modelu prekluzji termin, w jakim mogą być prezentowane fakty i dowody, określa ustawa, a niemożność uwzględnienia faktów i dowodów przytoczonych po terminie wynika wprost z ustawy; model prekluzji łączy się ponadto z zasadą ewentualności (A. Jakubecki, *Koncentracja...*, s. 28). Określenia te jednak tylko częściowo oddają możliwe spektrum rozwiązań legislacyjnych, a o ich płynnych granicach świadczą chociażby trudności związane z oceną w tym kontekście rozwiązań wprowadzonych ustawą nowelizującą z 2019 r. (por. np. M. Sienko, *Nowe modele...*, s. 41; A. Jakubecki, *Koncentracja...*, s. 44–45; K. Gajda-Roszczyńska, *System koncentracji materiału procesowego po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw w postępowaniu zwyczajnym*, „Polski Proces Cywilny” 2020/1, s. 71) Ponadto w obcojęzycznych tekstach i piśmiennictwie pojęcie „prekluzji” (niem. *Präklusion*, ang. *preclusion*) bywa stosowane dla nazwania ogółu rozwiązań zakładających pominięcie spóźnionego materiału (por. np. regulę 27 (1) ERCP; w piśmiennictwie np. A. Galič, *Incompatibility of Procedural Preclusions with the Goals of Civil Justice: An Ongoing Debate in Slovenia* [w:] *Goals of Civil Justice and Civil Procedure in Contemporary Judicial Systems*, red. A. Uzelac, Heidelberg–New York–Dordrecht–London 2014, s. 221 i n. albo – na tle § 179 austriackiego k.p.c. – A. Annerl, *Die innerprozessuale Präklusion von Parteivorbringen im Zivilverfahren*, Wien 2005, s. 125 i n.).

lub niedopuszczalne¹⁴, oraz faktów i dowodów stanowiących podstawę rozstrzygnięcia w przedmiocie przesłanek procesowych lub w przedmiocie innych okoliczności, które nie dotyczą zasadności żądania, lecz mają znaczenie z punktu widzenia przebiegu postępowania, rzutując w szczególności na jego dopuszczalność *in toto* lub dopuszczalność orzekania w określonych kwestiach niestanowiących *meritum* sprawy¹⁵.

2. Koncentracja materiału procesowego a przedmiot sprawy

Dyskusja poświęcona koncentracji materiału procesowego w polskim piśmiennictwie skupia się na sprawach rozstrzyganych w procesie cywilnym, w których strony realizują swoje prywatne prawa podmiotowe w warunkach kontradiktoryjnego sporu. W zbliżony sposób problematyka ta ujmowana jest zazwyczaj w piśmiennictwie obcym, co wiąże się nierzadko z zakresem regulacji głównej ustawy procesowej obowiązującej w konkretnym porządku prawnym. W świetle wstępnych założeń przyjętych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego przyszły Kodeks postępowania cywilnego nie będzie jednak regulacją jednolitą. Jego zakresem mają być objęte dwa autonomiczne tryby postępowania rozpoznawczego, tj. proces i postępowanie nieprocesowe, za czym przemawia szereg argumentów¹⁶. Już to sprawia, że charakter spraw rozstrzyganych zgodnie z przepisami Kodeksu nie będzie jednorodny. Ponadto

¹⁴ W przybliżeniu odpowiada to zakresowi normowania dawnego art. 217 § 3 k.p.c., obecnie zaś art. 235² § 1 pkt 2, 3 i 5 k.p.c.

¹⁵ Dalsze rozważania skupiają się zatem na tzw. faktach głównych – por. P. Ryłski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009, s. 156–157; P. Grzegorzcyk, *Immunitet państwa w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 365 i n.

¹⁶ Zob. T. Ereciński, *O stanie prac nad projektem nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 4–5; M. Walasik, *Zakres regulacji nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 53; co do wcześniejszej dyskusji T. Ereciński, P. Grzegorzcyk, *On the path towards a new codification of civil procedure in Poland* [w:] *Festschrift für Peter Gottwald zum 70. Geburtstag*, red. B. Hess, S. Kolmann, J. Adolphsen, U. Haas, München 2014, s. 136–137.

pełna jednorodność nie jest możliwa do utrzymania także w obrębie procesu cywilnego. Mimo szerokiej aprobaty dla postulatu redukcji nadmiernej obecnie liczby postępowań odrębnych¹⁷, przyszła ustawa procesowa będzie zapewne przewidywać odrębności także w procesie, ponieważ w niektórych – wąsko określonych – przypadkach sięgnięcie do konstrukcji postępowania odrębnego należy uznać za konieczne¹⁸.

Taki punkt wyjścia pociąga za sobą pytanie o docelowo uniwersalny czy zdywersyfikowany charakter regulacji zmierzających do koncentracji materiału procesowego. Inaczej mówiąc, przy założeniu niejednorodnej strukturze Kodeksu konieczne okaże się podjęcie decyzji, czy dążenie do skupienia materiału procesowego powinno być aktualne w każdym z rodzajów postępowań w nim unormowanych, a jeśli tak, to czy metody zmierzające do skłonienia stron (uczestników postępowania) do prezentacji materiału procesowego w sposób skupiony powinny być takie same, jeśli zaś nie, to jakie należy przyjąć kryteria różnicujące. Problem ten dotyczy zatem szerszego zagadnienia, jakim jest z jednej strony jednolitość, z drugiej zaś różnorodność postępowania cywilnego w granicach zastosowania przysłego Kodeksu¹⁹.

Dotychczasowe rozwiązania legislacyjne cechują się brakiem spójnego podejścia do tego problemu. Ustawą nowelizującą z 2011 r. wprowa-

¹⁷ Por. uchwałę uczestników Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego w Jastrzębiej Górze z 24.09.2021 r. w sprawie zmian w Kodeksie postępowania cywilnego, „Polski Proces Cywilny” 2022/1, s. 277–278.

¹⁸ Zob. w tym zakresie P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 71 i n.; w nowszym piśmiennictwie A. Machnikowska, „Nie mnożyć bytów ponad potrzebę”. O władzy sędziowej na przykładzie postępowań odrębnych [w:] *Między jednolitością a odrębnościami – rodzaje i tryby postępowania cywilnego*, red. A. Machnikowska, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022/5, s. 193 i n.; S. Cieślak, *Aksjologiczne uzasadnienie postępowań odrębnych w procesie cywilnym* [w:] *Między jednolitością a odrębnościami – rodzaje i tryby postępowania cywilnego*, red. A. Machnikowska, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022/5, s. 44 i n.

¹⁹ Przekrojowo A. Jakubecki, *Jednolitość czy różnorodność postępowania cywilnego? Optymalny model kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Między jednolitością a odrębnościami – rodzaje i tryby postępowania cywilnego*, red. A. Machnikowska, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2022/5, s. 9 i n.

dzono kompleksowy i relatywnie jednolity mechanizm koncentracji materiału procesowego, który obejmował z jednej strony ciężar wspierania procesu (art. 6 § 2 k.p.c.), z drugiej zaś przepisy wyrażające sankcje związane z naruszeniem tego ciężaru, zawarte przede wszystkim w art. 207 § 6 i art. 217 § 2 k.p.c. Z systematyki Kodeksu wynikało, że zakresem zastosowania tych przepisów objęte jest przede wszystkim postępowanie rozpoznawcze toczące się w trybie procesu, *prima facie* włącznie z postępowaniami odrębnymi²⁰. Żadnych unormowań w tej materii nie przewidziano natomiast w postępowaniu nieprocesowym, co w kontekście art. 13 § 2 k.p.c. stwarzało pytanie o zakres ich odpowiedniego stosowania w tym trybie. O ile uniwersalny – obejmujący oba tryby – charakter ciężaru wspierania postępowania nie budził w zasadzie wątpliwości w piśmiennictwie, co miało uzasadnienie w zamierzonym umieszczeniu art. 6 § 2 k.p.c. w tytule wstępnym Kodeksu²¹, o tyle stosowanie art. 207 § 6 i art. 217 § 2 k.p.c., wyrażających sankcję z tytułu spóźnionego powołania materiału procesowego, podawano w wątpliwość w tych postępowaniach, w których gromadzenie materiału procesowego powinno następować zgodnie z zasadą inkwizycyjną²².

Zastrzeżenie to, konstrukcyjnie i dogmatycznie kluczowe, nie miało jednak wyraźnej podstawy prawnej, co unaoczniało się zwłaszcza w sprawach rozpoznawanych w postępowaniach odrębnych, takich jak postępowanie w sprawach małżeńskich (art. 425 i n. k.p.c.), ze stosunków między rodzicami a dziećmi (art. 453 i n. k.p.c.) czy z zakresu ubezpieczeń społecznych (art. 459 i n. k.p.c.), w których brak miejsca na

²⁰ Odstępstwem był art. 843 k.p.c., w których zachowano swoisty sposób koncentracji materiału procesowego, odbiegający od zasad ogólnych – por. np. P. Grzegorzcyk, *Co oznacza obowiązek powołania wszystkich zarzutów w pozwie opozycyjnym i jakie są konsekwencje jego naruszenia* (art. 843 § 3 k.p.c.)?, „Polski Proces Cywilny” 2013/2, s. 245 i n.

²¹ P. Grzegorzcyk, K. Weitz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 177–178.

²² Por. P. Grzegorzcyk, K. Weitz [w:] *Kodeks...*, t. II, red. T. Ereciński, 2016, s. 237 i s. 244–245. Kompleksowo zob. M. Walasik, *System(y) gromadzenia materiału w postępowaniu nieprocesowym* [w:] *Sine ira et studio. Księga jubileuszowa dedykowana Sędziemu Jackowi Gudowskiemu*, red. T. Ereciński, P. Grzegorzcyk, K. Weitz, Warszawa 2016, s. 646 i n.; w orzecznictwie w tym samym kierunku postanowienie SN z 23.02.2018 r., III CSK 364/16, OSNC 2019/1, poz. 11 (na tle art. 381 k.p.c.).

odwołanie się do odesłania wynikającego z art. 13 § 2 k.p.c., a w konsekwencji przepisy o procesie należałoby stosować wprost²³. Pomijając ten problem, trzeba wskazać, że akceptacja postulatu wyłączenia rozważanej sankcji w warunkach zasady śledczej wymagała od sądu samodzielnej oceny, czy w konkretnej sprawie, a niekiedy nawet konkretnym wątku sprawy, materiał procesowy powinien być gromadzony według zasady kontrydiktoryjnej, co uzasadniałoby sięgnięcie do odpowiedniego stosowania art. 207 § 6 i art. 217 § 2 k.p.c., czy inkwizycyjnej, co miałoby uchylać stosowanie tych regulacji. To zaś, chociażby z racji możliwych form pośrednich, niejednokrotnie budzi wątpliwości i stwarza pole do dowolnych ocen, zarówno z punktu widzenia sądu, jak i stron (uczestników) postępowania²⁴. Źródłem dodatkowych wyzwań w tej materii może być konieczność uwzględnienia wymagań prawa unijnego, co odnosi się zwłaszcza do spraw konsumenckich, objętych zastosowaniem dyrektywy Rady 93/13/EWG z 5.04.1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich²⁵.

²³ Problem ten ma szersze znaczenie i wiąże się z powiększaniem się liczby postępowań odrębnych oraz rozstrzyganiem w nich spraw, które w istotny sposób odbiegają charakterem od typowych spraw rozstrzyganych w procesie, co dotyczy zwłaszcza spraw cywilnych w znaczeniu formalnym. Ewolucja ta doprowadziła do dezaktualizacji systemowego założenia o jednorodności trybu procesowego i podważenia opartej na nim tezy, że przepisy ogólne o procesie są zdatne do stosowania w postępowaniach odrębnych bez modyfikacji. Por. uzasadnienie uchwały SN z 13.07.2011 r., III CZP 28/11, OSNC 2012/1, poz. 9, w którym dostrzeżono, że specyfika postępowań odrębnych powoduje, iż mimo braku wyraźnego odesłania na kształt art. 13 § 2 k.p.c., stosowanie przepisów o procesie „zwykłym” w postępowaniach odrębnych – szczególnie w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz w postępowaniu w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów – bez ich modyfikacji – byłoby niemożliwe, co prowadziłoby do niewydolności tych postępowań.

²⁴ Zob. kompleksowo M. Walasik, *System(y)...*, s. 636 i n.

²⁵ Dz.Urz. WE L 95, s. 29. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stoi na stanowisku, że sąd krajowy jest zobowiązany z urzędu do dokonania oceny ewentualnie niedozwolonego charakteru postanowienia umownego, o ile tylko dysponuje niezbędną w tym celu wiedzą na temat okoliczności prawnych i faktycznych (por. wyroki TSUE: z 22.09.2022 r., C-335/21, EU:C:2022:720; z 30.06.2022 r., C-170/21, EU:C:2022:518; z 17.05.2022 r., C-725/19, EU:C:2022:396; z 17.05.2022 r., C-693/19 i C-831/19, EU:C:2022:395; z 4.06.2020 r., C-495/19, EU:C:2020:431; z 11.03.2020 r., C-511/17, EU:C:2020:188; z 19.12.2019 r., C-453/18 i C-494/18, EU:C:2019:1118; postanowienie TSUE z 26.11.2020 r., C-807/19, EU:C:2020:967).

Zmiany wprowadzone ustawą nowelizującą z 2019 r., a także późniejsze nowelizacje Kodeksu²⁶ nie usunęły tych wątpliwości. Przeciwnie – w miejsce dotychczasowych rozwiązań wprowadzono rozbudowane, mozaikowe, niepełne i oparte na rozbieżnych założeniach teoretycznych reguły koncentracyjne, nie tylko w obrębie ogólnych przepisów o procesie, lecz także w niektórych postępowaniach odrębnych (por. zwłaszcza art. 205³ § 2, art. 205¹² § 1 i 2, art. 458⁵ i art. 458¹⁵ k.p.c.)²⁷. Unormowania te, tak jak poprzednie, zostały ponadto stworzone z myślą o procesie cywilnym; tak samo, jak we wcześniejszym stanie prawnym, w przepisach regulujących postępowanie nieprocesowe nie wprowadzono żadnych rozwiązań, które mogłyby realizować zbliżoną funkcję z uwzględnieniem specyfiki postępowania nieprocesowego²⁸. Taka technika regulacji wzmocniła tylko wątpliwości związane z zakresem zastosowania ogólnych reguł koncentracyjnych w niektórych postępowaniach odrębnych i w postępowaniu nieprocesowym²⁹. Nasiliła również wrażenie, jakoby dyrektywa skoncentrowanej prezentacji materiału procesowego była

²⁶ Por. zwłaszcza ustawę z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 614), wprowadzającą postępowanie odrębne w sprawach z udziałem konsumentów.

²⁷ Co do tych rozwiązań krytycznie m.in. K. Gajda-Roszczyńska, *System...*, s. 68; por. też pozycje powołane w przypisie 18.

²⁸ Wyjątek stanowił dodany art. 511 § 2 k.p.c., według którego sąd może wyznaczyć posiedzenie przygotowawcze niezależnie od odpowiedzi na wniosek. Na temat niejasności związanych z tą regulacją zob. np. M. Dziurda, *Posiedzenie przygotowawcze i plan rozprawy [w:] Reforma czy kolejna nowelizacja. Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Rylski, Warszawa 2020, s. 56–57.

²⁹ Por. J. Jagieła, *Organizacja postępowania w postępowaniu nieprocesowym*, „Polski Proces Cywilny” 2020/3, s. 460 i n. Zdaniem tego autora, jeżeli w sprawie obowiązuje zasada inkwizycyjności, sąd nie może pominąć faktów i dowodów także spóźnionych, jeżeli mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a więc nie są powołane jedynie dla zwłoki (s. 471). Stosownie do tego, J. Jagieła uznaje za niedopuszczalne stosowanie w postępowaniu nieprocesowym art. 205¹² § 1 k.p.c., jeżeli przytoczone twierdzenia lub wnioski dowodowe będą obejmowały materiał procesowy, który sąd obowiązany jest gromadzić z urzędu, i zauważa, że przepis ten będzie miał rzadkie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym. W zbliżonym kierunku M. Klos, *Wpływ nowelizacji dokonanej ustawą z 4.07.2019 r. na tok postępowania nieprocesowego – wybrane zagadnienia* [w:] *Ius est ratio. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Skowrońskiej-Bocian*, red. W. Borysiak, J. Wierciński, A. Gołaszewska, M. Olechowski, Warszawa 2022, s. 1031–1032.